

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND

FOR SORØ AMT

VII.

(I. HALVBIND)

1918.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

VII.

1918.

Redaktionsudvalget:

Akademifuldmægtig, cand. mag. *L. F. la Cour*, Sorø, Formand.

Adjunkt *P. Götzsche*, Herlufsholm.

Redaktør *J. V. Christensen*, Ringsted.

HELLIGE KILDER

I SORØ AMT.

Af

Gunnar Knudsen.

Naar man vil forsøge at skildre de hellige Kilder og deres Historie, støder man paa uhyre mange Vanskeligheder. Vi har Vidnesbyrd om, at der har været knyttet bestemt Tro til Kilderne i den fjerne Fortid, men vi savner Efterretning om, hvori denne Tro har bestaaet. Vi hører i senere Tider om Valfarter til Lægedomskilder, men kun i sjældne Tilfælde hører vi noget om, hvorfor man søger just den og den Kilde og ikke ligesaa godt kan bruge Vand fra et hvilket som helst andet Væld. I Reglen faar vi kun Navne paa Kilderne og Oplysning om, at de søges.

I den fjerne Fortid spores der Kildedyrkelse med Ofringer. Fra Broncealderen findes der saaledes i Nationalmusæet en udhulet Træstamme med Indhold af ofrede Knogler, Vaaben og Smykker, stammende fra en Offerkilde. Fra den nordiske Mytologi ved vi ogsaa noget om Kildeofre, saaledes har vi Adam af Bremens Beskrivelse af den store Offerlund i Upp-

sala, hvor de ofrede Dyr og Mennesker ophængtes i Træerne eller nedsænkedes i den Kilde, som flød ved Roden af et mægtigt stedsegrønt Træ. Ofrene nedsænkedes levende i Kilden, og hvis de forsvandt i Dybet, var det et godt Tegn, saa skulde ens Ønsker opfyldes, men flød de ovenpaa, var det et daarligt Tegn.

Det Verdenstræ, Yggdrasilssasken, som vi kender fra Mytologien, er vel et Offertræ, Odin skal jo selv hænges i det, og ved Træets Rod udspringer tre Kilder, Hvergelmir, Urds Brønd, hvor Skæbnegudinderne, Nornerne sidder, og Mimers Brønd, Visdomsbrønden. Det hele turde være et Billede af et gammelt nordisk Offersted, Offertræet og Offerkilden.

Enkelte af vore Stednavne bærer Vidne om, at de velkendte gamle nordiske Guder har været knyttede til Kilder, saaledes Tisvilde, egentlig Tyr's Væld, og Baldersbrønde. Men det samme kan jo godt være Tilfældet med mange andre Kilder, der har jo utvivlsomt i Oldtiden været mange Guder, som vi ikke har bevaret Efterretning om, og hvis Navne derfor ikke kan genkendes af os, naar vi finder dem i Navne paa Kilder.

Kristendommens Indførelse bragte ikke anden Forandring i Kildedyrkelsen, end at Kirken ligesom overtog den; det indgik som Led i Gudstjenesten. Kilder fik Helgennavne, der byggedes undertiden Kapeller ved dem og Pilegrimsrejser dertil blev almindelige. Nye Kilder, som kom i Ry, overtoges straks af Kirken, og Munkene var uden Tvivl Ophavsmænd til adskillige af de Beretninger og Sagn, som udbredte sig om disse. Det faldt jo ogsaa ganske godt i Traad med Helgendyrkelsens hele Karakter; naar en

Martyrs Helgenskrin og Relikvier foraarsagede Mirakler, var det jo ganske naturligt at knytte de samme Forestillinger til en Kilde, som skyldtes samme Helgen.

Man skulde nu vente, at det vilde have ophørt altsammen ved Reformationens Indførelse, men det lod sig ikke gøre. Folket bevarede en usvækket Tro til Kildernes Lægedomskraft og vedblev at søge dem og ofre til dem paa gammel Vis. Reformatorerne saa med et skævt Øje til det, men der var ikke noget at stille op. Jesper Brochmand indskærpede Præsterne at holde et aabent Øje med Kildebesøgene, men forbød dem klogelig ikke. Og vi ser det Sær-syn, at Præstestanden paa sine Steder vedblivende værner om Kilderne, de Penge, som faldt i Blokken, blev jo gerne ved Præstens Foranstaltning uddelt til Sognets Fattige. I Kirkerup holdt jo Præsten, som vi skal se, vedblivende Bøn for Kildegæsterne; og Præsten i Græsted udgav 1650 en Beskrivelse af Helene Kilde med Salmebog og Bønner til Brug ved Kildebesøgene. Det 17. Aarhundredes Autoriteter paa Lægevidenskabens Omraade troede paa Kildevandets helbredende Kraft og udgav Bøger om det, og det er derfor ikke mærkeligt, at Menigmand vedblivende hang fast ved den gamle Overtro.

Nu skal det ikke benægtes, at Kildevandet virkelig kan have helbredende Egenskaber, i mange af Kilderne er jo Vandet mere eller mindre mineralsk, jern- eller saltholdigt, men de Forestillinger, man har næret om dets Kraft, maa siges at være stærkt overdrevne. Dog kan mange syge Mennesker have følt en øjeblikkelig Lindring ved en Kildetur midt om Sommeren, ved at komme ud fra den beklumrede Stueluft og ud i den friske Natur. Navnlig Øjen-

sygdomme skal ofte være helbredede ved Kilderne ved Tvætning i Kildevandet, og det tør ikke anses for umuligt. Men mange af de Krøblinge, der i den første Glæde over deres Helbredelse har kastet Krykkerne som Offer til Kilden, har sikkert savnet dem haardt siden hen.

Kildevandet ansaas for at være kraftigst St. Hans Aften, men vi hører dog ogsaa om Kildebesøg paa andre Tider af Sommeren. Men St. Hans Aften var det, det store Besøg fandt Sted, og baade sunde og syge søgte derhen, de første for at more sig ved det store Folkestævne og vel ogsaa for at drikke en Taar Kildevand som forebyggende Middel, de sidste for at søge Helbredelse ved at drikke af Vandet eller bade syge Lemmer deri. Vandet blev gerne drukket af nye, ubrugte Lerskaale, der efter Brugen henkastedes som Offer ved Kilden. Man ofrede ogsaa Penge, der oprindelig nedkastedes i Vældet, senere i dertil opsatte Pengeblokke. Altid ulige Penge, hedder det. Undertiden ofredes Madvarer i Kilden, saa Vandet ligefrem svømmede af Fedt. De syge, som følte Lindring, opsatte Trækors, behængt med Kludene fra deres Saar, omkring Kilden, eller efterlod Krykker og Stokke paa Stedet. Ved Kippinge Kirke paa Falster, hvor en af de navnkundigste Kilder fandtes, var Vaabehuset engang helt fuldt af Krykker. En Præst vilde da brænde hele denne Bunke, men opnaede samtidig at faa Præstegaarden blusset af, han manglede den tilstrækkelige Ærbødighed for Kilden.

De store Forsamlinger St. Hansaften blev til Kilde-markeder med alskens Svir og Lystighed. Saaledes var det allerede i det 18. Aarh., og Holberg driver en Smule Løjer med det i Komedien „Kilderejsen“,

hvor Kilden anvendes til Stævnemøde for de elskende; Leonora anstiller sig syg, og Henrik optræder forklædt som Doktor og raader Faderen Jeronimus til at sende hende til Kilden, hvor hun saa træffer sammen med Leander. Scenebeskrivelsen her giver vist et ret godt Billede af et Kildemarked:

Paa Vejen til Kilden drager Folk afsted til Hest, til Fods, med Spande, Krukker og Flasker, som de har hængende paa sig. Der kommer to Optog med Musik, det første af Bønder, der rider Sommer i By, med Faner, Mundering og Majgrene, og det andet af hæslege gamle Kællinger med Krykker og Krukker hængende ved Siden. — Ved Kilden er der nogle smaa Telte. Der er stor Larm; Folk raaber og slaar Knald med Piske, Kællinger slaas om at komme først til Kilden. Bønder danser efter en blind Mands Fiol. Der øses idelig Vand af Kilden med Krukker og Hatte. I en Slutningsreplik udtaler Jeronimus, at Kilderejser gjordes i gamle Dage af Devotion, men nu er hvert andet Telt et Horehus. — Men Holberg savner fuldstændig Evnen til at lade sig rive med af Midsommernattens lønlige Naturmagter, han er altfor lærd og ler kun ad Folks Daarskab. Men i Folkets store Mængde har Naturglæden, parret med Mystik, levet en upaaagtet Tilværelse, indtil den bryder frem i Romantikken. Der er en himmelvid Forskel mellem Holbergs „Kilderejser“ og Øhlenschlägers Skildring af Kildemarkedet ved Kirsten Pils Kilde i „St. Hans Aftenspil“ og Chr. Winthers fra Mogenstrup Kilde i Forspillet til „Hjortens Flugt“.

Kildemarkederne har fortsat sig mange Steder til omtrent Aar 1900 som en Form for Folkeforlystelser,

selv efter at man egentlig havde ophørt med at bruge Kildevand som Lægemedel. Selv dette sidste er dog vedblevet, vel nok mest i det skjulte, til op mod vore Dage. Det hedder f. Eks. i *Berlingske Tidende* 17. 7. 1887, at „sidste St. Hans Nat laa to syge Kvinder ved Helene Grav i tyk Indpakning, medens tre mandlige Slægtninge holdt Vagt udenfor. Mange kørte den traditionelle Tur til Kilden St. Hans Aften“. Ved Helene Kilde, vel nok den berømteste af vore Helligkilder, var det nemlig fra gammel Tid Brug, at de syge efter at have drukket af Vandet skulde tilbringe Natten paa Helene Grav.

Kildefesterne og St. Hansblussene bærer utvivlsomt aarhundredgammel Tradition i sig, det er Rester af vore fjerne Forfædres Gudsdyrkelse, der til sidst blev til en Form, fordi Indholdet var glemt. Men da nu Udviklingen har bevirket, at Kildefesterne har holdt op, kunde der være Anledning til at værne om vore gamle Kilder, hvor de stadigvæk rinder endnu. Det var altid Skik i ældre Tid, at Byens Folk holdt Kilden i Stand med Brøndværk og Oprensning, og det burde heller ikke forsømmes i vore Dage, hvor Sansen for svundne Tidens Kultur minder mange Steder giver sig smukke Udslag. Intet vilde være naturligere, end at man forsynede de gamle Kilder, der enten henligger vanrøgtede eller er udstyrede med smagløse moderne Pumper, med smukke kunstnerisk udførte Egetræs-Brøndværker eller Kildehuse, hvorpaa man kunde læse Kildens Navn. Det vilde være en Pryd for enhver Landsby og ikke særlig bekosteligt, og det vilde virke til, at man altid paa Stedet bevarede Mindet om disse gamle Kultuspladser. Det er ogsaa Hensigten med de Oplysnin-

ger, som i det følgende skal gives, at bidrage til Bevaringen af disse Minder, men en Artikel i en Aar-bog vil jo aldrig faa den Betydning som Monumentet paa Stedet, og skal Kilderne reddes fra For-glem-melsen, maa de restaureres.

De Oplysninger, som jeg har formaaet at samle fra skriftlige Kilder, vilde sikkert i mange Tilfælde kunne suppleres meget ved stedlige Minder og For-tællinger, og jeg vil indtrængende opfordre alle, der maatte vide mere om Kilder og Kildedyrkelse paa disse Egne, til at nedskrive det og tilstille mig det, saa kunde det senere meddeles som Tillæg til disse Notitser; der kunde vel tænkes at være bevaret Navne til flere af de navnløse Kilder, eller der kunde være Helligkilder, som var undgaaet Opmærksomheden.

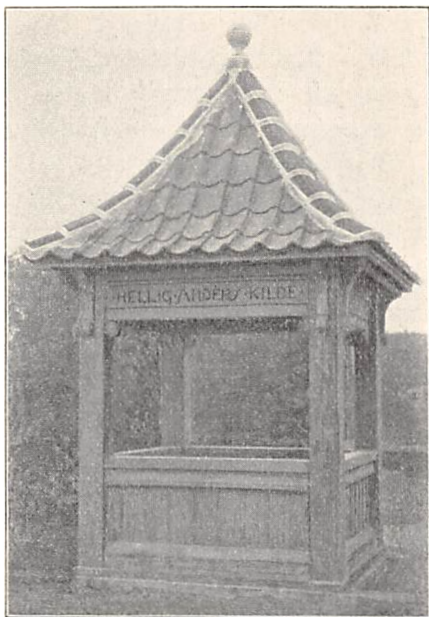
Nærværende Notitser er i det væsentlige en Udvidelse af en Artikel med samme Titel, jeg 4. Juli 1909 skrev i Sorø Amtstidendes Søndagslæsning, og et Foredrag, jeg holdt om samme Æmne ved Gyr-stinge-Kilderne 27. Aug. 1916.

HELLIG ANDERS' KILDE.

Midt i Landsgrav By ligger Hellig Anders' Kilde, der ifølge Sagnet er udsprunget paa det Sted, hvor Hellig Anders paa en Ridetur tabte sin Handske¹⁾. Som Helligkilde maa den utvivlsomt have haft meget stor Betydning, for det var jo den mest yndede Folkehelgen, hvis Navn var knyttet til den. Rester af Kildefesterne vil huskes endnu, for lige til omkring 1900 samledes Byens Folk hvert Aar St. Hans Aften

1) Pontoppidan: *Annales* I, 618; Thiele, *Folkesagn* II, 29.

for at rense Kilden, efter at der var blæst til Samling med Byhornet. Vandet blev trukket op, Bunden rensed, fejet og strøet med Sand, og Blomsterkranse hængt paa Kildens simple Brøndværk. ¹⁾ Men saa blev der sat Pumpe i Kilden, og Rensningerne hørte

Hellig Anders' Kilde.

op. Nu havde denne Træpumpe staaet i ca. 20 Aar og var raadnet op, Brædderne, som dannede Dækket, var blevet skøre, og Tiden var kommet til en Istandsættelse. I denne Sommer (1918) begyndte man derfor paa Initiativ af Cyklehandler Thomsen at samle ind til Fornyelse af Pumpen og Dækket, men opgav

¹⁾ Se Aarb. for hist. Samf. for Sorø Amt I, 44.

dette efter at være blevet bekendt med en Plan om Opførelse af en Kildebygning, jeg et Par Aar tidligere havde fremsat. Indsamlingen blev nu drevet med Kraft under Medvirkning af Føringen „Hellig Anders Gilde af Landsgrav“, som en Kreds af unge Mennesker havde stiftet til Værn om Stedets Minder, og betydelige Beløb blev samlet ind, ligesom der blev skænket Træ, Tegl og Cement til Brug ved Bygningen. En Tegning blev udført af Bygmester Olsen i Slagelse, og Arbejdet blev overdraget Tømrer Hans Jensen i Landsgrav. Kildebygningen bestaar af et Brøndværk af Egetræ, hvis Hjørnestolper er forlængede og bærer et tilspidset Tegtag. Det anvendte Egetræ stammer fra et nedbrudt Teglværk paa Pibe-holm og er mindst 100 Aar gammelt. I Cementfundamentet blev der indstøbt en Flaske, der indeholdt en skreven Fremstilling af Kildebygningens Historie, forfattet af stud. mag. Ernst Frandsen. Kildebygningen indviedes ved en Sammenkomst for Bidragyderne 13. Oktober 1918.¹⁾

Som Kilden nu er restaureret, er den en Pryd for Byen. Den bærer Navnet „Hellig Anders Kilde“, udskaaret i Egetræet, og der vil derfor ikke være nogen Fare for, at den hurtig skal gaa i Glemme. Man har jo ogsaa i det sidste Aars Tid istandsat Helene Kilde (Tisvilde) og Kirsten Pils Kilde (Dyrehaven), og en Bevægelse i Retning af Værn om vore Helligkilder er saaledes indledet. Gid den maa forplante sig videre, der er Opgaver nok! Jeg haaber i hvert Fald, at dette vil fremgaa tilstrækkelig tydeligt af Fremstillingen i det følgende.

¹⁾ Referat i Sorø Amtstid. og Sorø Amts Dagbl. 11/10 1918.

KIRKERUP KILDE.

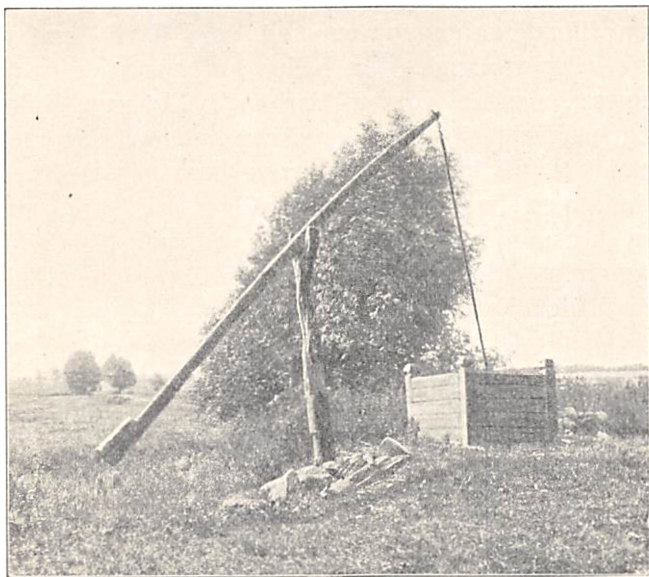
Ingen Helgen synes at være knyttet til denne Kilde, og det forstaar vi ogsaa godt, hvis det er rigtigt, hvad Provst Olivarius 1751 beretter, nemlig at Kilden først skulde være fremkommen og søgt af syge i Aaret 1688 ¹⁾). Før den Tid skal man særlig have søgt Keldstrup Kilde. Men Kirkerup Kilde er hurtig blevet berømt og har taget Magten fra alle de ældre Helligkilder i Omegnen. Der var i Kirken anbragt en Blok, og i denne samledes ret betydelige Beløb. Før 1717 blev det dog ikke til noget klækkeligt, men efter den Tid strømmede Gaverne ind, og uagtet der stadig blev uddelt til de fattige af disse, opsparedes der dog Kapital. I 1728 blev man enige om at benytte Kapitalen til at opføre et Hospital for med Plads til 8 Hospitalslemmer. Dette skete paa Foranledning af Amtmanden, den kendte Frederik Rostgaard, Provst Olivarius og Sognepræst H. O. Hansøn. Da Hospitalet 1731 stod færdigt, kostede det ialt 56 Rdr. 4 Mark, og af Midlerne var der 128 Rdr. i Behold, saa for Pengenes Skyld kunde der godt have været bygget to Hospitaler til. Men det var ogsaa opført med Halmtag og Lervægge. 1742 var Kapitalen steget til 496 Rdr., og der indkom i Reglen hvert Aar ved St. Hansdag 80—90 Rdr., indtil ca. 1820, da det var gaaet ned til 20 Rdr. ²⁾). — Kapitalen andrager nu over 16000 Kroner.

I 1733, 2. Oktbr., udstedtes Fundatsen for Kirke-

¹⁾ Hofman, Fund. VIII, 15. Fundatsen trykt sst. S. 50.

²⁾ S. M. Beyer. Beskrivelse over Egitslevmagle Sogn. 1820. S. 92.

rup Hospital. Den bestemmer angaaende Hospitalet, at det skal beboes af 8 fattige Mennesker fra Sørby-magle-Kirkerup Sogne. Der skulde bo to i hvert Værelse, og desuden fik de Plads til Brændsel. Beboerne skulde føre et skikkeligt og gudfrygtigt Levned; foruden fri Bolig fik de udbetalt en lille Under-

Kirkerup Kilde.

Fot. P. Nørlund, Nationalmus.

støttelse af de aarligt indkommende Penge, der, efter at højst $\frac{1}{4}$, var lagt til Kapitalen, fordeltes mellem Hospitalets og Sognets fattige.

Naar Hospitalslemmerne afgaar ved Døden, tilfalder deres Ejendele Kirkeblokken, med Fradrag af de Penge, Ligkisten koster. Men ellers skal By-mændene kaste Graven og bære den døde til Jorden,

og heller ikke Præst og Degn skal have noget for deres Ulejlighed.

Kildeblokken aabnes hver St. Hans Aften i Amtmandens, eller hans Fuldmægtigs, Præstens, Kirkeværgens og Degnens Nærværelse; Blokken er forsynet med to gode Laase med diverse Nøgler til.

Det bestemmes endvidere: „Kirkerup Kilde bør ikke være tillukt for nogen fremmed, som Vand deraf vil tage eller forlange, ikke heller bør nogen, som det begærer, nægtes Kirkens Forbøn i Kirkerup Kirke; Degnen maa ej heller foreskrive nogen Fremmed, hvad han vil have for at skrive ham paa Bedesedelen, men hvad nogen godvilligen vil give, maa han tage; men Præsten, som sædvanlig hidindtil, tager intet, uden den Glæde, at Gud velsigner Blokken til den Fattiges Hjælp“.

„Hvad der gives af dem, der enten hente Vand af ermeldte Kirkerup Kilde, eller, som sædvanligt er, lader bede for sig i Kirkerup Kirke, enten det lægges i den dertil hørende Blok, eller det lægges paa Alteret i Kirken, eller det sendes nogen i Huset, bør komme benævnte Blok og de Fattige alene til Gode, og har enhver at tage sin Samvittighed i Agt, at de ikke besmitter sig med uretfærdig Løn.“

Iøvrigt bestemmer Fundatsen, at Degnen, Klokken og Kirkeværgen i Honorar for deres Ulejlighed højst maa faa hver 1 Rdr. aarlig, og de to Mænd, som aarlig renser Kilden, hver 2 Mk.

Som det vil ses af Fundatsen, foregaar Kildedyrkelsen her i Kirken og under Præstens Medvirkning, han beder for hver den, som maatte ønske det, og Degnen fører Fortegnelsen over dem, der søger Kirkens Forbøn. Provst Beyer i Egeslevmagle bevid-

ner, at han har set mangan ofrende „nedlagt sin Gave paa Alteret og i Kirkeblokken med Andagt, Stilhed og Tankefuldhed, og derefter gaaet ind i en Stol i Kirken og nedbøjet gjort sin Bøn til Gud, enten for sig selv som syg, eller for andre Syge, der blev ofret for, tænkende med Apostelen Jacob: Troens Bøn skal hjælpe den syge.“

Provst Beyer bemærker, at Menigmand — af Overtro — altid ofrer *ulige Penge*, og at man tager en Portion Kildevand med hjem.

Fra anden Side hører vi, at der fra alle Sogne paa Egnen ligefrem sendtes Deputationer med Ofre for den samlede Kommune. Jens Kamp fortæller herom, at Folk fra fjerntliggende Byer, som ikke selv havde Lejlighed til at rejse den lange Vej til Kilden i Kirkerup, lod indsamle Penge derhjemme, og om St. Hansdag blev da en paalidelig Mand sendt afsted fra hver By, og ankommen til Kirken, som den Dag stod aaben, gik han op til Blokken og raabte højt, saa at alle i Kirken kunde høre det: „Her kalder jeg alle gode Mænd til Vidne paa, at jeg i Guds Navn nedlægger „ Rd. „ Mk. „ Sk. fra Tingjællinge (Lyng, Alsted, Lundforlund o. s. v.) Bymænd som Offer til Kilden. Guds Velsignelse“. Samme Mand tog derpaa en stor Lerdunk fyldt med Kildevand tilbage, og dette var i det følgende Aar Byens fælles Medicin ¹⁾.

Det kan let ses, at der maa have været mægtigt Besøg ved Kilden hvert Aar ved St. Hansdagstid, og den store Tilstrømning affødte da ganske naturligt et Marked, hvortil Kræmmere og Værtshusholdere fra

¹⁾ Højskolebladet, 26. Juni 1883.

de omliggende Købstæder søgte for at faa afsat deres Varer. Kirkerup ligger jo ret langt fra Købstæderne, og der var da gode Betingelser for et saadant Købestævne. Men der kom Forbud mod det. I kgl. Reskript af 14. April 1747 bestemtes, at „de af Almuen i Sjælland vedtagne og selvgjorte Markeder, der med aabne Boder og andet Køb og Salg paa Landet, saasom ved Kirkerup, Monstrup, Gieshøj og Mørke-Kilder samt slige Steder, [skal] være aldeles ophævede“. Dette bekendtgjordes hvert Aar i Almanakken.

Naar Kirkerup nævnes, maa det jo have hørt til de betydeligste af de vist ikke saa faa Kildemarkeder, der førte en stille Tilværelse Landet over. Men Forbudet hjalp aabenbart ikke det ringeste, Markedet fortsattes uforandret, og Kildeblokken levede højt. Men i 1800 er der en nidkær Embedsmand i Korsør, som føler sig kaldet til at gribe ind.

Det hedder derom: „Cancelliet har imodtaget den med hans Skrivelse indsendte Forestilling fra Cancellie-Sekretær og Borgemester Torp i Korsør, hvori han fører Anke over, at der aarlig Dagen før St. Hansdag bliver holdt et Marked i Bondebyen Kirkerup, uagtet dertil ikke haves mindste Hjemmel. Da Cancelliet aldeles bifalder, hvad Amtmanden i denne Anledning har ytret, saa skulde man herved melde:

At det i Henseende til Forbudet imod at holde et Marked ved Kirkerup Kilde, bør have sit Forblivende ved Reskriptet af 14. April 1747, dog maa det være alle og enhver tilladt Dagen før St. Hansdag at falholde alle Slags *ædende og drikkende Vare* ved Kirkerup Kilde til de besøgendes Forfriskning, kun at denne Tilladelse ej misbruges til ved denne

Lejlighed at falholde Levnetsmidler og Provisioner, som ej paa Stedet fortæres.“

Denne Kancelliets Promotion af 18. Okt. 1800 synes virkelig at have givet Kildemarkedet et Dødsstød¹⁾. I hvert Fald anfører Provst Beyer, at Besøget er gaaet meget tilbage. Og Grunden til, at dette Forbud virkede mere end det tidligere, maa vel ligge i, at det var fremkaldt af den stedlige Øvrighed, der nu var interesseret i at faa det overholdt. Men under simple Former fortsattes Markedet dog til op mod vor Tid. Lidt Vareomsætning foregik ogsaa stadig, man omsatte navnlig Høstredskaber, Landmandens Husflidsarbejde.

St. Hans Dag 1884 skal der have været holdt 100 Aars Jubilæum (?) paa Kirkerup Hospital med en storstilet Fest for de 8 Lemmer, og Stiftelsen var nu atter bragt i Overensstemmelse med Fundatsen, efter at den en Tid lang ligefrem havde været taget i Brug af det offentlige Fattigvæsen og til Tider været belagt med 16 Fattiglemmer. Det hedder ved denne Lejlighed: „Valfarten til Kilden har vedligeholdt sig til vore Dage, men har dog forandret Tendens. St. Hans Aften drager endnu mange, dog ikke syge og sorgfulde Mennesker, til Kirkerup til „Kildemarked“, som det kaldes, man drikker der heller ikke længer Kildevand, ihvert Fald ikke ublandet, og ofrer man, sker det ikke i Kirken eller til Hospitalet“²⁾.

Over Hospitalets Dør er indsat en Tavle, som bærer et lille Vers, der tydelig taler i et manende

¹⁾ Bégge Forordninger trykt i Fogtmanns Reskripter.

²⁾ Dags Telegraf, 8. Juli 1884.

Sprog til de syge Mennesker, der søger Helbredelse ved Kilden, om ikke at glemme Ofret:

Siæls og Legems beste Læge
 JEsus! Eders Sind bevæge,
 At I ikke slet forglemmer
 Dette Huuses svage Lemmer.

1731
 F. R.
 H. O.
 Hansön.

Bogstaverne F. R. betyder Frederik Rostgaard, Amtmanden for Antvorskov Amt, hvis Interesse for Helligkilder vi ogsaa kender fra Valdemarskilden. Og det er ogsaa ham, der har digtet det smukke Vers paa Tavlen ¹⁾. Han var en af Datidens fremragende Digtere, og skrev fortrinlige formfuldendte Digte baade paa Dansk og Latin og nærede en levende Interesse for dansk Litteratur. Han samlede Mængder af Bøger og Haandskrifter, der endnu findes i de store Bibliotheker i København. Det er ikke usandsynligt efter vort Kendskab til denne ejendommelige Mand, at Initiativet til at rejse Kildehospitalet netop skyldes ham.

KELDSTRUP KILDE.

Paa Keldstrup Mark, et godt Stykke fra Byen, findes endnu en Kilde med forfaldent Brøndværk, og en gammel jernbeslagen Kildeblok staar der vist endnu. Der kunde være al Grund til at frede om denne smukke Plet og istandsætte det forfaldne Brøndværk. Endnu 1909 henlagdes der St. Hans Aften en Buket Blomster ved Kilden, de ældre Kvinder ofrede den mod Uheld med Kreaturerne.

Kildedyrkelsen i Keldstrup skal gaa langt tilbage

¹⁾ Indberetning 1759, Landsarkivet.

i Tiden, særlig til Tiden før 1688, da Keldstrup Kilde var den berømteste paa Egnen, men derefter maatte vige Pladsen for Kirkerup Kilde. Noget Helgennavn

Keldstrup Kilde, med Blokken.

Fot. Friis, D. F. S.

vides ikke med Sikkerhed knyttet til denne Kilde. En gl. Kone mente, at den hed Helene Kilde¹⁾, en gl. Mand

¹⁾ Opt. i Dansk Folkemindesamling. L. Both, Danmark I, 200, anfører Navnet „Hellig Kilde“.

sagde for nogle Aar tilbage, at den hed St. Kelds Kilde, og dette Navn er efter hans Opgivelse kommet med paa Generalstabens Kort, efter hvad der er blevet mig fortalt. Men det ligger jo ret nær, at dette Navn kan være dannet efter Byen Keldstrups Navn.

Der kendes et Sagn om Kildens Fremkomst. En Mand vilde en Nat flytte et Grænseskel, som var der, hvor nu Kilden findes. Da han havde trukket den Pæl, som dannede Skellet, op, begyndte der at pible Vand frem. Han blev forskrækket og gav sig til at stampe Jorden sammen med Foden, men Benet brækkede. Han laa paa Stedet til om Morgenen, da Folk fandt ham. Imedens var der dannet en hel Kilde. Manden maatte da sætte Brøndværk om den og give en Bøde til en Kirke el. lign.¹⁾

I 1744 berettes der, at der paa Stedet samles en hel Del Folk St. Hans Aften, men der falder dog ikke synderlig med Almisser i Kildeblokken.²⁾

Men Keldstrup Kildemarked tortsattes lige op til vore Dage, vist til ca. 1900. Det var St. Hans Aften. Engen, hvor Kilden findes, var da enten afgræsset eller nyslaaet, Brøndværket pyntedes med Blomster. Der kom Koner med Bassekurve, og Pottemagere med Spølkopper, Lergrise til Sparebøsser og Tallerkener; alle vilde have en Erindring med hjem fra Kilden. Alle, baade sunde og syge, drak af Kilden — de sunde for at være sunde og stærke til næste St. Hans. Et Bæger Vand kostede 1 Skilling. Men Sammenkomsten, som vi kender den, bærer Præg af at være en Midsommerfest for Ungdommen, og jeg kan ikke her

¹⁾ Optegnelse i Dansk Folkemindesamling.

²⁾ Ny kgl. Saml. 394 b. Fol.

undlade at anføre den smukke Skildring, Zakarias Nielsen har givet;¹⁾ han er jo barnefødt der i Sognet og har selv været til Kildemarked der i sine unge Dage.

Paa *Keldstrup Mark*, ved en lille Mose en Mils Vej vest for Slagelse, findes en gammel navnkundig Kilde, „Helligkilden“, der var vide kendt for sine undervirkende Kræfter. Tusende af Tilrejsende har i Tidernes Løb badet deres syge Øjne i dens Afløb og drukket af dens Væld. Hver St. Hans Eftermiddag og Aften holdtes her Marked med Sang og Klang. Om Formiddagen havde Keldstrup Piger smykket Kildekarmen med Blomsterlænker og hængt Kranse om den gamle, jernbeslaaede Pengeblok, der stod tæt ved Kilden. Værtshusholdere og Handlende havde opslaaet Telte og Pottekræmmere udstillet allehaande fristende Lersager paa Grønsværen. Hen paa Eftermiddagen kom Folk dragende i store Stimer fra alle Kanter, og nu gik det med Snak og Handel, Drik og Latter, mens Lirekasser og Triangler gjorde Musik til Visekonernes Sang. Om Aftenen, naar St. Hansblussene lyste paa alle Højder i Omlandet, svang de unge sig paa den aabne Danseplads til Klarinettens Toner; men ud paa Aftenen, naar de unge Kinder var komne i Blus, listede nu og da et Par sig bort fra Pladsen og tog Vejen ud langs Markdiget eller ned mod den rislende Kildebæk og satte sig ved Karmen, i Ambraens og Krusemyntens Duft. Da faldt der hede Elskovsord, og Løfter fra Kærlighedens Helligkilde skiftedes Mund og Mund imellem. Kilden passede sit Løb i Maanelyset, men i Mosen under Skrænten sad Bekkasinen og Vagtelen og lyttede.

¹⁾ i Galschiøt, Danmark. II. 487.

KNUD LAVARDS KILDE.

Den 7. Januar 1131 blev Knud Lavard dræbt i Haraldsted Skov. Da fremsprang der paa det Sted, hvor hans Blod flød, et Kildevæld til Lægedom for Menneskene gennem Tiderne, fortæller Sakse. Senere, i Thomas Gheysmers Krønike, tales der desuden om en anden Kilde, som sprang frem der, hvor man paa Vejen hvilede med Baaren. Anders Sørensen Vedel bemærker i Noterne til en af sine Folkeviser (1591): „Ved Harrested Kirke i Seeland en Mil vejs Nordost fra Ringsted, vises endnu denne Kilde, som her omtales vdi Visen, oc haffuer været stort Misbrug hoss i gamle Dage vnder Paffuedommet“.

Da C. Molbech under sine Ungdomsvandring i 1809 kommer til Haraldsted, faar han at vide, at det er Sværttekilden, ¹⁾ Mil nord for Haraldsted, som er den gamle Knuds Kilde, men sporer dog nogen Usikkerhed med Traditionen.¹⁾

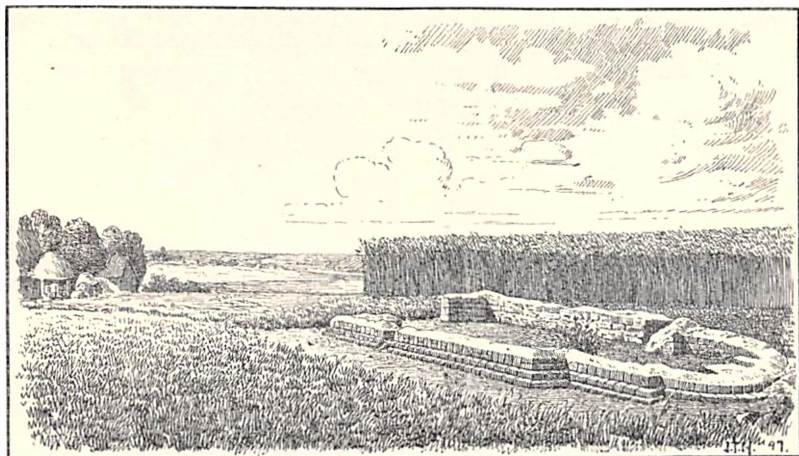
En interessant Oplysning giver et Brev, der er udstedt af Abbed Frands Andersen i Ringsted 20. April 1566, angaaende Præstegaarden i Haraldsted. Det hedder her: Kellegaard, som Præsten nu iboer, er ikke uden et lidet Bolig, nu meget forfaldet, hvilket udi forstum Tid opbygdes hos den Capel, til hvilken da var megen Aflads Søgning, og derfor altid boede der en Klostermand her indgiven og der udaf med en liden Plads Jord, dertil givet, holdt sig. —

Kellegaard betyder Kildegaard, og her nævnes jo udtrykkelig et Kapel, der saa maa have været et Kapel ved Valfartskilden.

Worsaae søgte allerede sammen med Frederik VII

¹⁾ C. Molbech: Ungdomsvandring, 345.

efter dette Kildekapel i 1855 under de berømte Udgravninger i Ringsted — men uden Resultat.¹⁾ I 1883 tog Nationalmusæet Sagen op paany, og fandt da Kapellet. Det viste sig ikke at være ved Sværtekilden, men et Sted N.-Øst for Haraldsted, ved Skjoldnæsholmvejen, hvor der paa Generalstabskortet fandtes Betegnelsen Kildemur. Markerne der omkring

Ruinerne af Knud Lavards Kapel.

Efter Traps Danmark.

bar Navne som Kildegaards Ageren, Kildemose-Agre, Kilderøds-Agre, Kildehumperne.²⁾

Kapelruinen, som blev fremdraget, viser, at det har været en smuk Fraadstensbygning af en anseelig Størrelse. Skibet var ca. 41 Fod langt og 21 Fod

¹⁾ Overs. over Vid. Selsk. Forh. 1855, Nr. 7—8.

²⁾ Iøvrigt skriver Both, Danmark I, 181, allerede 1871, at Knud Lavards Kapel fandtes ved „Kildemuren“.

bredt, og Koret 18 Fod langt og 15 Fod bredt. Der var begravet et Par Lig i Gulvet, det ene med Rester af en Rosenkrans i de foldede Hænder. To Pilegrimsstave fandtes ogsaa, et interessant Vidnesbyrd om Valfarterne hertil. Kapellet har været teglhængt — maaske oprindelig blytækket — men Rester af Tegl fandtes. Man kunde ogsaa se Spor af, at Kapellet, formodentlig efter Reformationens Indførelse, har været benyttet til verdsligt Brug, maaske til Bryggers eller Baggers, der fandtes Rester af en Haandkværn og forkullet Træ, maaske Præsten i „Kellegaard“ da har benyttet Kapellet som Udhus.

Kilden findes ikke mere paa dette Sted, men Udgravninger har gjort det sandsynligt, at den har været umiddelbart Nord for Kapellet.¹⁾

Her har vi da utvivlsomt det Sted, hvor Knud Lavard myrdedes, og hvortil de store Pilegrimsfarter i Middelalderen gik. Samtidig har Pilegrimmene naturligvis besøgt hans Grav i Ringsted, og Vejen er da faldet forbi Haraldsted Kirke, hvor der rinder en smuk Kilde. Den er da rimeligvis blevet besøgt ved samme Lejlighed — den skulde jo efter Sagnet være udsprunget der, hvor Baaren med Hertug Knuds Lig hvilte.²⁾ Men Sværtekilden N. for Haraldsted kommer ikke i Betragtning i denne Forbindelse. Den har arvet lidt af Knudskildens Glans, men rimeligvis først efter at Valfarterne til Kapellet ved Reformationens Indførelse forsvandt, og den rigtige Knudskilde — maaske paa samme Tid — tørrede ud; saa var dens Blomstring paa en naturlig Maade bragt til Ophør.

¹⁾ Henry Petersen, i Aarb. f. nord. Oldkyndighed. 1885, 15.

²⁾ I Pontoppidans danske Atlas III, 55, anses denne for den rigtige Knudskilde.

I Folkesagnet har vi en anden Forklaring af, hvordan det er gaaet til, at St. Knuds Kilde har tabt sin Lægedomskraft. Det var en Bonde i Benløse, hedder det, en gudsforgaaende Krop, der hverken troede paa Gud eller de hellige. Hans fattige Nabo havde et blindt Øg; en Dag, de snakkede sammen om Øget, sagde Gabflaben: „Du skulde drage til Haraldsted Kilde med hende!“ Det kunde ikke gaa an, mente den fattige, der kunde gerne komme noget ondt ud af det. — „Haa, Haa!“ grinede den anden, „du er kanske bange for hellig Knud; han har aldrig kunnet gøre hverken ondt eller godt!“ — „Det skal du dog ikke sige“, svarede den anden. — Gabflaben fik dog alligevel Lov at drage til Haraldsted med Øget og bade hendes syge Øjne. Øget fik sit Syn, men Spotteren mistede sit. Siden tabte Kilden sin Kraft og blev derefter glemmt, saa man nu ikke engang kan paavise, hvor Kilden var.¹⁾

SVÆRTEKILDEN.

Vi finder allerede i 1744 denne Kilde omtalt: Ved Kastrupgaard paa Haraldsted Mark en Kilde, som er paa en Eng, skal holde godt Vand, og besøges af mange Folk hvert Aar d. 23de Juni om Aftenen.²⁾

Som vi har set, var det denne, Molbech under sine Vandringer stødte paa, og som man antog var St. Knuds Kilde. Tæt ved den var Myreskoven eller Myrdeskoven, som man satte i Forbindelse med Knud Lavards Mord. Men som vi under Behandlingen af

¹⁾ Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III, Nr. 1103.

²⁾ Manuskript Ny kgl. Saml. 394 b, Fol.

St. Knuds Kilde har set, kan den dog ikke gøre For-
dring paa at være det historiske Sted. Men rimeligt
er det, at noget af den Berømmelse, som hvilede
over den gamle Knudskilde, har bredt sig til de an-
dre Kilder i Sognet; vi saa det jo med Kilden ved
Haraldsted Kirke, der aabenbart er en senere Affød-
ning af den gamle Knudskilde, og der har endog væ-
ret nævnt en fjerde Helligkilde i Sognet, *Vibæk* Kilde
vestlig paa Haraldsted Bymark.¹⁾ Sværttekilden har
ganske naturligt erobret den gamle Knudskildes Plads,
da denne tørredes ud og Kapellet forfaldt.

I 1883 fandtes endnu den gamle Pengeblok lig-
gende ved Sværtetekilden, og Folk vidste at fortælle
meget om Midsommerfester ved denne Kilde.

Der var Fest hver St. Hans og Frue Nat. Med
Tilladelse fra Herskabet paa Skjoldnæsholm kørte
gamle Peder Pedersen fra Kildegaarden ud i Myrde-
skoven og hentede Løv og grønne Grene, der blev
stillet op, saa der var som en Løvhytte omkring med
Dør ind til Kilden. En Garnvinde var opstillet og
omvundet med Grønt og Lys sat i Hullerne, saa det
var en hel Lysekrone. Klokken et, halv to, kom saa
de gamle, og de unge til Aften med Kranse, Blom-
ster og Blade, som de bestrøede Kilden med. Var
det godt Vejr, dansedes der ved Kilden og ellers i
Gaarden, paa Loen eller i Storstuen til den lyse Mor-
gen. Morgenen efter kom Præsten og tømte Offer-
pengene af den gamle Blok, og de blev saa uddelte
til de fattige i Sognet og der var tit mange Penge.
Men saa skete det, at der nogle Gange blev traadt
saa megen Sæd og Kløver ned, og saa blev Manden

¹⁾ Aarb. f. nord. Oldk. 1885, 59.

ked af det, og omsider hørte den Stads op om ved 1840. — Den Gang den store Omgangssyge eller Tyfus var saa slem, red Peder Pedersen om med Vand fra Kilden til de fleste, og skønt mange blev smittede, saa blev dog ingen syge paa Kildegaarden.¹⁾

Denne Skildring har sin store Interesse derved, at den lader os ane lidt om Fællesskabets Aand ogsaa ved Kildedyrkelsen. Det hele former sig som en smuk Landsbyfest, hvor man i Fællesskab yder Bidrag til Kildens Udsmykning og vel ogsaa til andet, som behøves til Festen, og hvor de gamle og de unge paa hævdvunden Maade deler Døgnets Tider mellem sig. Det er jo kun naturligt, at Kildefesterne kan have indgaaet blandt Aarets Festdage i de gamle Landsbyer, og vel ogsaa rimeligt, at hver By regelmæssigt søgte en bestemt Kilde, og kunde det udredes, hvilke Byer der mødte ved hver Kilde, saa vilde vi have et godt Bidrag til Oplysning om Landets Bygdegeografi i ældre Tid. I hvert Fald lader Beretningen om Kildefesten ved Sværtekilden os ane noget om, at det almindelig anvendte Ord Kilde-marked ikke altid er nogen træffende Benævnelse paa de Sommerfester, som fejredes ved de mange Kilder.

ST. HANS KILDE.

St. Hans Kilde nævnes 1744 i en Opregning af Egnens Kilder og synes at maatte være den kendte Kilde i Ørslev ved Skelskør.²⁾ Men der er bevaret en Tradition om de Kildefester, der under Kirkens

¹⁾ Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III, Nr. 1104.

²⁾ Manuskript Ny kgl. Saml. 394 b. Fol.

Ledelse blev afholdt ved Ørslev Kilde i den katolske Tid. Det hedder herom i 1744 i det oftere anførte Haandskrift:¹⁾ „End staar i Ørslev Kirke St. Hanses Hoved af Træ paa et Træfad med 3 Menneskeben paa, som Almuen blev indbildet at være St. Hanses Ben, hvilket Fad med Hoved og disse 3 Ben Munkene bar omkring i Procession ved Ørslev Kilde St. Hans og Marie Besøgelses Aften, da de, som lagde

Johannes Døbers Hoved.
Fol. Nationalmus.

Guld eller Sølv paa Fadet til Munken, fik til Vederlag og Aflads-Forsikring Forlov at kysse disse Ben-Reliquias; men de, som gav ham ikkun Ost eller Madvarer i Posen, som hans Karl bar efter ham, fik kun en Benediction etc. Denne Tradition er kun fra 3die Generatione af dem, som selv har set det“.

Denne Optegnelse er saa meget mere interessant, som det omtalte Fad med Hoved og Knogler er bevaret endnu, det blev i 1824 indsendt til National-

¹⁾ Manuskript Ny kgl. Saml. 394 b. Fol.

musæet, hvor det nu er at se.¹⁾ Og den giver os en Episode af de middelalderlige Kildefester, hvor Munken kommer bærende med Kirkens helligste Relikvier og modtager de besøgendes Ofre, en Scene, vi kan tænke os udspillet ved mange af vore Helligkilder. Men det har dog næppe været den eneste Form for Kildedyrkelsen her; Vandet har selvfølgelig ogsaa her spillet sin Rolle ligesom ved vore andre Kilder. Af Interesse er ogsaa Bemærkningen om, at Munken kommer baade St. Hans Aften og Marie Besøgelses Aften. Medens Kildefesterne her paa Egnen hovedsagelig har samlet sig om St. Hans Aften, er der dog to Eksempler paa, at man tillige har søgt Kilderne paa Marie Besøgelses eller Vor Frue Dag, den 2. Juli, nemlig Ørslev Kilde og Sværtekilden. Men Besøget paa Vor Frue Dag synes tidligst at være ophørt, for i vore nyere Optegnelser er det næsten udelukkende St. Hans Aften, der tales om.

Det er denne Kilde, der nu findes som Brønd lige Nord for Ørslev Kirke ved Lundbyvejen. Man mindes nu ikke længer, at der er holdt Kildefester ved den, og allerede 1759 hedder det, at den i *forrige Tider* blev meget søgt St. Hans Aften.²⁾

Det fortælles ogsaa, at der ved Ørslev har været et lille Kloster med seks Munke i,³⁾ men om det tør sættes i Forbindelse med Kildedyrkelsen her, er dog et Spørgsmaal. En Fjerdingvej fra Ørslev fandtes en anden Kilde, *Hittinge* Kilde, om hvilken der dog savnes nærmere Efterretninger. Den fandtes mellem Tørve-

1) Aarb. f. nord. Oldkyndigh. 1888, 128.

2) Indberetning, Landsarkivet.

3) Pontoppidan: Dsk. Atlas VI, 268.

grave, var stensat og med et Trækors nede i; der havde ifølge Traditionen staaet en By med mindst 4 Gaarde, og denne Kilde benyttedes til Vandforsyning, naar Brøndene svigtede.¹⁾

BRIXES KILDE.

Paa Sludstrup Mark, Nord for Byen, nævnes Brixes Kilde, der dog ogsaa synes at have været kaldet Brøsi- eller Birgittes Kilde, Navnet opføres ogsaa som St. Brixi Kilde, maaske det virkelig er en St. Birgittes Kilde, vi her har for os; i hvert Fald har man anset et Billede i Kirken for at forestille den hellige Birgitte, og Fenger finder paa Kirkens Alterkalk et Billede af samme Helgeninde.²⁾

Kilden har været besøgt St. Hans Aften, og der tales om stort Besøg. Endogsaa Udlændinge søgte den. Et Sagn fortæller om en Hollænder, der havde faaet sit visne Ben helbredet, og derfor havde foræret Kirken et Ben af Guld.³⁾ Dette var saa brugt til Køb af Jordegods.⁴⁾ Ved Oprensning af Kilden har man fundet mange Sølvmonter, der har været nedkastede deri som Offer. Et Trækors er i sin Tid blevet rejst ved Kilden, efter Sagnet til Minde om to Munke fra Antvorskov, der stredes om en Pige fra Pebringe (Falkenstein). Den ene faldt dødelig saaret ved Kilden, den anden paa Skørpinge Mark ved Vejen, og paa begge Steder rejstes Kors, der senere er holdt vedlige; i ældre Tid knyttedes den Tro dertil, at om

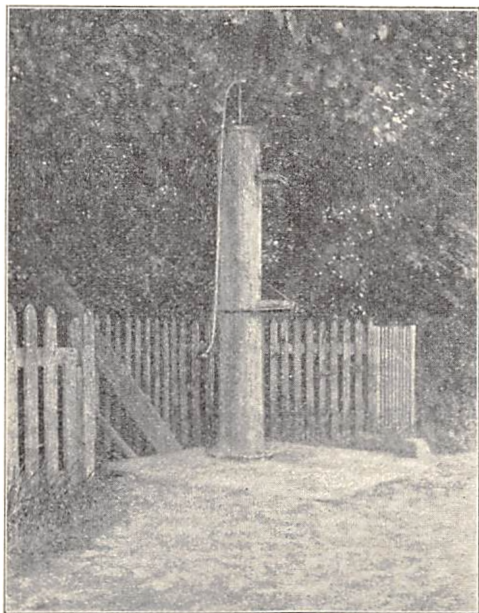
1) Hofman: Fundationes VIII. 11; Indberetn. i Landsark. 1759.

2) Pontoppidans Danske Atlas VI, 262. Kirkehist. Saml. II, 17.

3) Pontoppidans Dsk. Atl. III, Side 7.

4) Hofman, Fund. VIII, 116. Indberetn. 1759, Landsarkivet.

de forfaldt, vilde der blive Uheld med Kreaturerne. Sagnet om disse Kors fortælles dog noget forskelligt. Korset paa Skørpinge Mark siges efter et andet Sagn at være rejst af en rig Frue, som paa dette Sted fødte et Barn.¹⁾

Hellig Kors Kilde i Boslunde.

Fot. Th. B. Bang. D. F. S.

HELLIG KORS KILDE.

I Boslunde findes der endnu en Gadebrønd med Pumpe i udenfor Præstegaardshaven, det er den gl. Hellig Kors Kilde. Den var i sin Tid meget berømt,

¹⁾ Beyer: Egeslevmagle, 86.

hvad et Ordsprog vidner om: „Hjælp nu Gud og Hellig Kors Kilde“. Den bekendte Læge Thomas Bartholin nævner 1666 denne Kilde sammen med tre andre paa Sjælland, derimellem Helene Kilde, som de ypperste Sundhedskilder, som taaler Sammenligning endog med Oldtidens berømte Kilder i Milet.¹⁾ Lægen Wadskiær, som 1740 nævner en Række danske Sundhedskilder, medtager ogsaa Hellig Kors Kilde, og anfører ovennævnte Ordsprog.²⁾ Men han nævner ikke andre af Kilderne fra Sorø Amt, saa adskilligt taler for, at denne Kildes Ry har naaet videre omkring end de andre Kilders.

Kilden omtales flere Gange i det 18de Aarh. og synes at have været meget besøgt af syge, men i vore Dage vil ingen mindes, at der har været nogen Art af Fest ved den ved Midsommertid. Troen er forlængst forsvunden, og saa vidt vi kan se tidligere ved denne Kilde end ved adskillige andre her paa Egnen.³⁾

Kilden har i Mands Minde været en aaben Brønd med Brøndværk og høje udskaarne Stolper, der bar et spidst Tag. Paa Toppen af Taget var der en „Dulle“, og under den var der ophængt et Hjul, om hvilket der gik en Kæde med to Spande. Dette Brøndværk blev nedtaget ca. 1890 (?), og Brønden blev gravet dybere og bredere, og der blev anbragt en Træpumpe i den; Kilden har siden leveret Vand til Mejeriet.

1) Th. Bartholin: De medicina Danorum domestica, 1666, S. 32.

2) Kbh.s lærde Tid. 1740, p. 184. Ogsaa Resen anfører Ordsproget.

3) Seehusen, Optegn. om Lyngbygd. og Gjerdrup, 1868, S. 93.

ST. KLEMENS KILDE.

I Stillinge By, lige ved Kirken, findes nu en Brønd med Pumpe i, den saakaldte „Graverbrønd“, det var tidligere en aaben Brønd med stensat Værk omkring.

Ogsaa her har der været Kildemarked ved Midsommertid, og der hentedes Vand, som man opbevarede i Huset Aaret rundt til Brug i Sygdomstifælde.¹⁾ Herfra stammer en lille morsom Tildragelse, som gengives af Jens Kamp:²⁾

Selv blandt vor Almue er dog Troen paa disse Kilder svært i Tilbagegang. For nogle Aar siden kom jeg til at køre med en Bondemand fra Vestsjælland, og han leverede mig et, som han mente, særdeles praktisk Bevis imod Kildevands lægende Kraft. Det var nemlig ved Midsommertid, og Talen faldt da paa en hellig Kilde i Stillinge, hvortil endnu Folk om St. Hans Aften strømmede sammen for at more sig. Dette sidste er, i alt Fald nu, den væsentligste Hensigt med Besøget. Om endogsaa endnu en Del drikke Kildevand, saa foretrækker ganske vist de fleste Bajerskøl eller „smaa sorte“.

„Ja,“ siger min Bondemand, „dette hersens Kildevand har jo været bekendt fra gammel Tid. Det skulde, troede man, være godt for mange Syger, saasom Gigten, Kolden og Feberen. Fattigfolk, som ikke havde Raad til anden Medicin, havde jo gerne, og har det somme Steder endnu, en Dunk med Kildevand staaende Aaret om i Huset. Men det er kun noget gammelt Præk, for andet Vand er s'gu lige saa

1) Jens Kamp: Danske Folkeminder 1877, Side 411.

2) Højskolebladet 26. Juni 1883.

godt! Nu skal De høre: Jeg kom for et Par Aar siden kørende forbi Karen Henriks Hus derovre paa Banken, og hun kom da springende ud med en Lerdunk, for hun havde hørt, at jeg skulde til Stillinge, og saa skulde jeg da fylde Dunken med Kildevand, for hun havde Jægten og Utingen og Fanden og og hans Oldemoer, eller hvad det var, i sin venstre Arm. — Naa, det lovede jeg hende da ogsaa, men da jeg kommer til Stillinge, glemmer jeg det jo, og jeg var næsten hjemme igen, før jeg huskede paa Dunken. Hvad var der saa at gjøre? Jeg stod af Vognen og fyldte Dunken af en Mergelgrav, og glad var hun, da hun fik Vandet. — Nogen Tid efter kom jeg igen forbi hendes Hus, og da kom hun ud og raabte: „Du skal s'gu dog, Niels, have saa mange Tak for det Kildevand, det gør ret saa godt for Gigten, hver Gang jeg tager af det“. „Ja, velbekomme dig, Karen“, svarede jeg. — — Se, det kan man da nu se, at det hele er noget Snak“.

HELLIG DAAS KILDE.

Ved Fodby omtales i det 18. Aarhundrede Hellig Daas Kilde, som besøges St. Hans Dag.¹⁾ En Kildeblok, hvori der samles Penge til de fattige, nævnes ogsaa.²⁾

En Helgen af Navnet Daa findes ikke, og det er da rimeligt, at „Hellig“ er en senere Tilføjelse. Navnet Daa er velkendt indenfor den danske Adel, og der har boet adskillige Daa'er i Vestsjælland, fra Bor-

1) Pontoppidan, Dsk. Atl. VI, 284.

2) Manuskript Ny kgl. Saml. 394 b. Fol.

reby, Saltø, Vollerup og Herlufmagle, saa det kan jo være herfra, Navnet skriver sig, men nærmere lader det sig ikke paavise.

Andetsteds staar den betegnet som „Helligkorskilde“, men det turde være en Forveksling med den kendte Kilde i Boslunde.¹⁾ Man kunde vel ogsaa tænke sig Navnet „Hellig Daas Kilde“ opstaaet ved en fejlagtig Opfattelse af „Hellig Daabs Kilde“, men det vilde ikke stemme godt med de Regler, der gælder for Kildenavnene, eller for Kildernes Brug, for de er næppe i historisk Tid anvendte ved Daabshandlinger.

MERTES KILDE.

Paa Sønderjellinge Mark ved Aaen findes Mertes Kilde. Den har tidligere været meget søgt som Lægedomskilde og havde Ord for at være god mod Podagra og svage Øjne, og den søgtes især ved St. Hansdags Tider.²⁾

Om denne Kildes Oprindelse findes der et Sagn, der kendes i mange Optegnelser, der alle stemmer ret nøje over ens. Det nævnes første Gang i Resens Atlas. Sagnet fortæller, at en Bondepige Merte, der nok var Tjenestepige hos en adelig Frøken, en Dag sammen med nogle andre Høstfolk gik paa Marken og rev Hø. Hun skal da være blevet beskyldt for noget, som hun var uskyldig i, og i Hidsighed over den uretfærdige Beskyldning have forladt Marken, medens nogle af de andre fulgte efter hende. Saa

¹⁾ Both, Danmark I, 162.

²⁾ Pontoppidan: Dsk. Atlas VI, 273.

var hun standset og havde paastaaet, at hun hørte Himmeriges Klokker ringe. Men de andre sagde, at de intet kunde høre. Jomfru Merte blev da ivrig og sagde:

Saa vist som Himmerigs Klokker ringe
saa vist skal her en Kilde opspringe.

I det samme stødte hun sin Rivestage i Jorden, og en Kilde vældede frem paa Stedet. — Men Pigen sank i Jorden, siger en nyere Sagnopskrift.¹⁾

Resen omtaler foruden denne en St. Marthas Kilde i Haarslev Sogn, den skulde ligge mellem Haarslev og Tingjellinge, og være en berømt Lægedomskilde, men det er aabenbart den samme, der er Tale om.²⁾ I Pontoppidans Danske Atlas VI, 272 nævnes derimod en god Kilde ved Haarslev Høj, det er rimeligvis en anden, men den giver han ingen særlige Oplysninger om.

Navnet Mertes Kilde kan godt indeholde Navnet paa Helgeninden Sancta Martha, men Sagnet tyder jo paa en rent folkelig Oprindelse, saa det er næppe rimeligt, at Kirken har haft noget at skaffe med denne Kilde.

I en Indberetning 1759 hedder det, at Mærtes Kilde i fordums Tid har været søgt af mange ved St. Hansdags Tide; særdeles skal de unge i omliggende Byer holdt længe ved St. Hanses Nat altid at samles der og øvet adskillig Lystighed med Spil og Dans, men nu ophører sligt. I Kilden er klart og godt Vand, og i Aaret 1709, da den stærke Vinter

1) Opskrifter, se Thieles Folkesagn II, 30, Msk. Ny kgl. Saml. 394 b. Fol. Optegnelse i Dansk Folkemindesamling.

2) Resen, Atlas I, 43 (Manusk. Ulldal).

var, har den forsynet de nærmeste Byer paa en Fjerding Vejs eller længere Distance med fornøden Vand til Folk og Creaturer. Værket om den laa længe forfaldent, men nu for et Par Aar siden blev et nyt af Sønder Jellinge Bymænd bekostet; den ligger ellers langt fra Byen, hvorfor ingen uden i tørre Somre benytter sig deraf.¹⁾

Det synes altsaa, som om Kildemarkedernes Ophør har fundet Sted midt i det 18de Aarhundrede.

KLINTEKILDEN.

Nord for Skelskør, i Klintevænget, fandtes en dejlig Kilde med det allerbedste Vand lige i Strandbredden ved Klinten. Der var anbragt et Brøndværk om den, og den besøgte hver St. Hansaften af fattige Folk paa Egnen og især af Stigsnæs Bønder, og der kunde da i Blokken samles 6—7 Mark, hedder det 1759²⁾). Det var her Klintekongen i gamle Dage ifølge Sagnet havde sit Tilhold. Man kaldte ham *Kong Tolv*. Det hed sig, at ingen Konge turde køre over Skelskør Bro af Frygt for Kong Tolv — sandt var det ogsaa, at i flere Hundrede Aar kom der ingen Konge til Skelskør. Ingen Vægter maatte eller kunde raabe 12 om Natten af Frygt for Kong Tolv, for saa blev han bortført enten til Borreby eller til Vejrmøllerne udenfor Byen. Gamle Folk har set Klintekongen om Sommeren i Solskin vælte sig i Græsset — men P. Friis Edvardsen, som oplyser alt dette³⁾), mener dog, at de har set Kalve og Faar,

¹⁾ Indberetning 1759, Landsarkivet.

²⁾ P. Friis Edvardsen: Schielschør, 1759, S. 250.

³⁾ Sst. S. 75.

som stod tøjret paa Klinten, og han fortæller ogsaa, at nu (1759) raaber Vægterne dog 12 i Skelskør, og at Kongen skal være særdeles velkommen, om han vil komme til Byen. — Nyere Sagnopskrifter fortæller om, at Børn ikke holdt af at færdes ved Kilden om Aftenen. „Gamle Mette“ fortalte, at naar Midnatsklokken slog, red Kong Tolv (Klintekongen) her forbi paa sin hyide Hest langs Helledegrøften og forsvandt bag Kirkegaardsmuren. Der tales ogsaa om en underjordisk Gang fra Kilden under Klinten til Krukkenborg, hvor Klintekongen skulde have boet ¹⁾).

Efter disse Sagn at dømme er der Mulighed for, at vi her har en Helligkilde af højere Alder end mange andre, en Kilde, som ikke er blevet paaagtet af Kirken og har faaet Helgennavn, men som vedblivende har faaet Lov at staa under denne gamle Klintevættens Beskyttelse. Kong Tolv er jo i Slægt med Klintekongen fra Stevns; vi genkender saaledes straks det Træk, at han ikke tilsteder nogen anden Konge Adgang til sine Omraader.

Navnet „Klintekilden“ anføres af Both, der ogsaa meddeler, at Klintekongen ifølge Sagnet bor i Kildens Dyb. Der skal foruden denne Kilde ogsaa have været en anden Helligkilde ved Skelskør, bekendt fra den katholske Tid ²⁾).

KOLDE KILDE.

Paa Skørpinge Mark omtales oftere en Kolde Kilde, der rinder med dejligt Vand, som aldrig fryser ³⁾),

¹⁾ Optegnelser i Dansk Folkemindesamling.

²⁾ Both, Danmark I, 157.

³⁾ Pontoppidan, Danske Atlas VI, 266; Hofman, Fundationes VIII, 4; Beyer, Egeslevmagle 85.

og det meddeles hos Both, at den tidligere har været meget besøgt¹⁾. Navnet er nu bevaret i Gaardnavnet Koldekildegaard.

ST. KNUDS KILDE.

Ved Slotsbjergby har der været en St. Knuds Kilde, den omtales ogsaa i en Indberetning 1759, og den har aabenbart været søgt som Lægedomskilde. Paa gamle Matrikelskort vil man ogsaa finde Knuds-kilde Ager anført. Denne Ager laa i ældre Tid til Præstegaarden²⁾.

HERLUFSHOLMS KILDE.

I 1744 omtales der en Kilde paa Herlufsholms Overdrev, hvori der er godt og sundt Vand, og hvor Magistraten i Næstved har ladet opsætte en Blok til Indsamling af Penge til Næstved By³⁾. Men noget Navn er ikke overleveret.

ØDEMARK KILDE.

I det 18. Aarh. omtales en Kilde nord for Gaarden Ødemark, en Sundhedskilde, som besøges ved St. Hansdagstider, men noget særligt Navn til den er ikke overleveret⁴⁾. Den findes endnu i den nærliggende „Kildeskov“.

1) Both. Danmark I, 169.

2) Indberetning 1759. Landsarkivet. Hofman, Foundationes VIII, 115.

3) Manuskript Ny kgl. Saml. 394 b. Fol.

4) Pontoppidan: Dsk. Atlas III, 82, VI, 324.

ST. VILHELMS KILDE.

Ved Vigersted omtales i ældre Tid en St. Vilhelms Kilde, der St. Hans Aften besøgte som Lægedoms-kilde¹⁾. Beliggenheden synes usikker, „paa Bymarken“ eller „ved Kirken“ tales der om. Den synes imidlertid at være forsvunden, Prof. J. Kornerup efterspurgte den forgæves paa Stedet i 1893²⁾.

Abbed Vilhelm var paa en Maade en dansk Helgen, ganske vist af Fødsel fransk Adelsmand, men hans Virksomhed falder i Danmark, hvor han bliver Abbed i Æbelholt Kloster og dør 1203. Han er en af den danske Kirkes ejendommeligste Skikkelser fra Valdemarstiden, ildfuld i sin Optræden, yderst nøjsom af Levemaade og godgørende i sjælden Grad. Han blev hadet og forfulgt af den samtidige danske Gejstlighed, der var mere verdslig sindet, men han udfoldede alligevel en stor Virksomhed i Kirkens Tjeneste og naaede ogsaa efter sin Død at blive kanoniseret af Paven (1224). Det maa vel være hans Navn, Kilden bærer, da den hedder St. Vilhelms Kilde. Ganske vist kender vi en anden Vilhelm fra Middelalderen, som der kunde komme i Betragtning, det er den kendte Biskop i Roskilde (død 1074), Svend Estridsøns Ven, der trods sit Venskab med Kongen dog tvang denne til en ydmygende Kirkebod, da han havde ladet nogle Mænd dræbe paa indviet Grund. Men han blev jo ikke Helgen. Dog maa

1) *Scriptores Rerum Danicarum* V. 460. Pontopp. *Dsk. Atl.* III, 48, VI, 314.

2) *Opt. i Dansk Folkemindesaml.* Both, Danmark I, 184.

dette ikke anses for afgørende, da *Hellig*-Navnet ved Kilderne langt fra altid er ægte.

KONGSKILDE.

I Lyng Sogn, Nord for Tjustrup-Bavelse Sø, ligger Kongskilde Mølle og Kro. I Middelalderen var Kongskilde Kro ligesom nu et Pas paa den alfare Vej fra Skelskør til Roskilde, og endnu i 18. Aarh. strakte Topshøj Skov sig helt herved under Navn af Topshøj Ore. Efter Saksens Udsagn var det her, Biskop Vilhelm mødte sin Konges og bedste Ven, Svend Estridsens Lig, da det førtes tilbage fra Sønderjylland for at begraves i Roskilde. Saa snart Kongens Lig ankom til Sjælland, beretter Sakse, fik Bisp Vilhelm Befaling til at gaa det imøde. Han ilede til Roskilde og bød, at der i Kirken skulde kastes en Grav til Kongen og dernæst en til ham selv. Graverne troede, at Biskoppen paa Grund af sin Sorg ikke talte med Overlæg, og ytrede, at ikke de levende, men kun de døde havde Grave behov, men han forsikrede, at de kom til at tage imod hans Lig førend imod Kongens, og at det Ønske at dø tilligemed denne vistnok ikke vilde slaa ham fejl. Derpaa red han den 8de Maj 1076 sund og frisk Liget imøde, og da han kom til Skoven Topsore, befalede han at fælde tvende høje Træer, der stod ved Vejen, og deraf gøre en Ligbaare, som han lod lægge paa en Vogn, bespændt med to Heste. Da de kom igennem Skoven, og Vilhelm fik Underretning om, at Kongens Lig var nær, befalede han Kusken at holde, drog sin Kjortel af og kastede sig paa den paa Jorden, idet han rakte sine Hænder mod Himlen og bad

Gud om sit Livs Ende, saafremt hans Tjeneste havde været ham behagelig, og dermed sov han sagte hen og døde. Hans Legeme blev ført til Roskilde Domkirke, foran Kongens, og derpaa blev de begge begravede ved Siden af hinanden. Sagnet tilføjer, at der udsprang en Kilde, Kongskilde kaldet, paa det Sted, hvor Biskoppen døde ¹⁾.

Men dette Sagn om Bisp Vilhelm og Kong Svend og deres samtidige Begravelse kan dog ikke være rigtigt, da Bisp Vilhelm allerede døde 1074, og Kong Svend vides at have indsat hans Eftermand i Embedet. Den historiske Kærne deri indskrænker sig vistnok til det personlige Venskabsforhold, der har hersket mellem de to Mænd.

KINDERTOFTE KILDE.

I et Haandskrift fra ca. 1750 omtales det, at Gaardmændene i Kindertofte har ladet sætte et Brøndværk om en Kilde i Kirketofte, neden for en Banke, og at de har ladet indhugge alle deres Navne paa Brøndværket. Og de ældste Bønder vilde paastaa, at Byen havde Navn efter denne Kilde, og at den allerførst havde heddet *Kildentofte* ²⁾. Men vi savner Oplysning om, hvorvidt denne Kilde har været benyttet som Lægedomskilde.

GYRSTINGE KILDER.

I Store Bøgeskov ved Gyrstinge Sø er der en eller rettere to Kilder, ved hvilke der fra gammel

1) L. Both, Hist. topogr. Beskr. over Danmark I. 190.

2) Manuskript Kall 371, 4to.

Tid har været holdt meget betydelige Kildemarkeder. En Skildring af disse er allerede givet her i Aarbøgerne af Dr. Ussing (V, 118), og jeg skal derfor henvise til denne.

Det er mærkeligt, at disse Kilder aldrig findes omtalt i den ældre Litteratur, vi kender kun, hvad Folk paa Stedet i vore Dage fortæller, men derfor kan Kilderne godt have været ligesaa betydelige som dem, vi kender bedre Besked med, for vor Viden er i denne Retning saa brudstykkeagtig. Intet Navn vides knyttet til dem.

Her holdes Kildemarkedet endnu hvert Aar under stor Tilstrømning. Dog er Formerne noget lempede efter Tidens Krav; en Sygekasse arrangerer det hele, indretter en Festplads, tager Entré og byder paa Underholdning i Form af Foredrag med paafølgende Dans. Den herlige Natur, Skoven og Søen i Forening, har vel nok en betydelig Andel i, at denne Kildeplads har kunnet vedblive med at drage de store Skarer til sig hver Sommer.

TUPPE- OG ELLE-KILDEN.

Paa Terslev Mark omtales to Kilder, Tuppe- og Elle-Kilderne, i ældre Litteratur, men uden Angivelse af, at det er Helligkilder. Imidlertid bemærker Both, at de forhen har været vidt bekendte og besøgte ved St. Hansdagstid¹⁾. „Tupkilde“ findes endnu Øst for Terslev.

GODEKILDE.

Fra den fjerne Middelalder faar vi overleveret dette Navn, der i Sorø Klosters Gavebog skrives

¹⁾ Pontoppidan: Dsk. Atlas VI, 316. Both: Danmark I, 186.

Godhæheldæ. Det omtales 27. Sept. 1214, og vi kan se, at den har ligget paa Braaby Mark, Alsted Herred ¹⁾. Men vi faar kun Navnet, og det er jo for lidt til at opbygge en Teori om Helligkilde paa. Ellers vilde det være meget fristende at søge et Minde om hedensk Gudsdyrkelse her. Gode var Navnet paa en Offerpræst og Tempelforstander i Oldtiden, og det vilde være meget nærliggende at tolke Navnet paa denne Maade.

SIGERSTED KILDE.

Om en „Helligkilde“, der i en kort Tid har floreret her, er der bevaret en interessant Efterretning. Det hedder i en Indberetning fra 1744:

„Paa Sigersted Bys Mark er af en af Byens Husmænd, navnlig (o: ved Navn) Jens Larsen, som nu er død, opgravet eller forefundet en Kilde, hvorom han satte et Bolværk og en Blok derved. Der skal og Folk af trohjertig Enfoldighed have søgt Kilden, drukket af Vandet og lagt Penge i Blokken. Men som samme Kilde er tør de fleste Somre, saa er det vel ikke troligt, at den nogensinde bliver canoniseret eller længe overlever sin Stifter“ ²⁾.

Nu kendes den heller ikke. Men det er nærmest et Vidnesbyrd om, hvorledes en lidt foretagsom Mand endnu i det 18. Aarh. kunde benytte sig af gammel Folketro.

En anden Kilde i Sigersted, *Valbrønden*, som

¹⁾ *Scriptores Rerum Danicarum* IV, 475. Molbechs Ungdomsvandringer 309.

²⁾ Manuskript Ny kgl. Saml. 394 b Fol.

sattes i Forbindelse med Sagnene om Hagbard og Signe, omtales gentagne Gange i ældre Litteratur, men synes ikke at have været søgt som Helligkilde ¹⁾).

VALDEMARS KILDE.

I Gaarden Valdemarskildes Have findes en stærkt vandførende Kilde, der nu forsyner Gaarden med Vand.

Der har Mand og Mand imellem været fortalt Sagn om Kong Valdemars vilde Jagt, der skulde foregaa i den nordøstlige Del af Skoven, Kallen, og ved denne Kilde gjorde Jægerskaren Ophold. Da var der ikke godt at færdes ved Nattetide.

Det er uden Tvivl denne Kilde, der i ældre Skrifter omtales som *Kallekilden*. Amtmand Frederik Rostgaard havde 1729 forsynet den med et Brøndværk, hvorpaa Aarstallet var indhugget ²⁾).

I 1757 undersøgte Søren Abildgaard dette Kildevand kemisk, og hans Analyse er trykt i Pontoppidans *Oeconomiske Annaler* VII, 21. Han beskriver Kilden og dens Beliggenhed; Vandet udspringer i en Straale af en Arms Tykkelse. Kilden fryser aldrig til. Vandet har en ejendommelig, „ikke ubehagelig adstringerende Blæk-Smag“, og Kvæget drikker det ikke, før det efter nogle Dages Tørst vænner sig til det. Analysen viser, at Vandet er mineralsk.

Denne Kilde er paa Matrikelskortet ca. 1769 betegnet som Kongens Kilde. Navnet Valdemars Kilde, som nu anvendes om Gaarden, findes ikke i ældre

1) Pontoppidan, Dsk. Atlas VI, 326.

2) Ny kgl. Saml. 394 b. Fol.

Tid, men bruges i hvert Fald i 1844, og Gaarden hedder da Valdemars Gaard ¹⁾).

Spor af Valfarter eller Kildedyrkelse ved denne Kilde har jeg ikke fundet, de mineralske Egenskaber synes først at være blevet bekendt gennem Abildgaards Undersøgelser.

DEN GRÆDENDE KILDE.

Dette er vist ligesaa lidt en Helligkilde som Valdemarskilden, men en Kilde, til hvis Tilblivelse der knytter sig et grufuldt Sagn. Det hedder om denne Kilde: Neden for Gerdrup Skov ved Kanten af Stranden er der en Kilde, hvis Vand er rødt som Blod, og der er en Kone blevet manet. Hun var fra Boslunde og var meget gram til at hekse. Da hun saa døde, kunde ingen være i Gaarden for hende, og selv den Dag, da hun blev begravet, var hun saa dristig at staa hjemme i Porten og tage imod Begravelsesfolkene, efter at de havde været oppe paa Kirkegaarden at grave hende ned. Der gik da Bud efter Præsten, men han kunde intet gøre ved hende, da han ikke havde Kjole og Krave paa. Saa maatte han hjem efter det og bandt hende da med en Silketraad og trak hende ned ved Stranden, hvor hun blev manet paa det Sted, hvor den grædende Kilde endnu er. ²⁾ I Gerdrup Skov skal iøvrigt ogsaa have været en grædende Bøg med et Hul i Stammen, hvorfra der altid flød en blodrød Vædske. Saaret skal være fremkommet ved, at en Skytte for at faa „Friskud“

1) P. Duus: Sorø Amt. 1844. S. 11.

2) E. T. Kristensen: Danske Sagn V. 1067.

har skudt paa Træet med et Stykke Alterbrød. ¹⁾ — „Den grædende Kilde“ omtales ikke i ældre Litteratur, men maaske der endnu paa Egnen er bevaret Minder om den, saa at det kunde afgøres, om det har været en Lægedomskilde eller ej.

Det vil nu kunne fastslaaes, at der i Sorø Amt har været i det mindste 30 Kilder, som har været søgte for at opnaa Helbredelse for Sygdomme. Det vil dog være overilet heraf at drage den Slutning, at man har benyttet hvilken som helst Kilde i dette Øjemed; selv om Antallet af Kilder nu ikke er saa stort som tidligere paa Grund af den systematiske Afvanding af Jorden med Grøfter og Drænrør, saa har der for et Hundrede Aar siden sprudlet Kilder mangfoldige Steder paa Markerne. Søger man blandt Marknavnene i de gamle Markbøger i Matrikulsarkivet, eller paa Matrikelskortene, vil man let finde Navne paa adskillige Kilder i hvert Sogn. Det vil da med indlysende Klarhed fremgaa, at Helligkilderne kun er de faa udvalgte blandt de utallige Væld. Dog vilde et Studium af samtlige Kildenavne nok bringe os paa Sporet af enkelte, nu glemte Helligkilder, men efter de Stikprøver, jeg har foretaget, vil Forholdet ikke blive forrykket derved.

¹⁾ E. T. Kristensen: Danske Sagn VI. 707.

KRISTELIG BEVÆGELSE I VEMMELEV-HEMMESHØJ I TREDIVERNE.*)

*Foredrag ved et Menighedsmøde i Vemmelev Præstegaard.
af J. NISSEN.*

Et af Hemmeshøj Menighedsraads Medlemmer gav mig for nogen Tid siden et lille trykt Skrift, funden blandt nogle gamle Sager paa et Loft i Stude — Skriftet har forøvrigt tidligere været kendt i flere Hjem i Stude —; det har den Titel: „En Ligprædiken af Pastor Agerbæk over en Pige ved Navn Maren Peders Datter, som tjente i Præstegaarden paa den Tid. — Nu til Trykken befordret med Ønske og Bøn til Gud, at det maatte blive mange Sjæle til Velsignelse; tillagt en Salme af Pontoppidans“. Saa anføres fremdeles paa Titelbladet et Salmeverv, og endelig den Oplysning, at det lille Skrift er trykt i Korsør 1857.

*) De væsentligste Kilder til efterfølgende Fremstilling udover, hvad der er nævnt i Afhandlingen, er Lindbergs Nordisk Kirketidende for 1837 og en Pakke Dokumenter i Landsarkivet for Sjælland, omhandlende Retssagen mod Rasmus Sørensen i Anledning af de gudelige Forsamlinger.

Hvordan det forholder sig med Trykningen af denne Ligprædiken er der vel næppe nu nogen, der kan give Oplysning om, og Titelen er ret ufuldkommen. Der staar ikke engang, hvad det var for en Præstegaard; Pigen tjente i; men der er føjet til med Blæk og Pen „i Vemmeløv“, og dette er da ogsaa naturligt, da Pastor Agerbæk var Kapellan her i Vemmelev og Hemmeshøj fra 1823—27. Af Kirkebogen fremgaar det, at der er død en Pige af det paagældende Navn, Maren Peders Datter, den 27. November 1824, der var Datter af Selvejer-Husmand Peder Nielsen paa Stude Mark og var 25 Aar gammel, og det er da rimeligvis hende der er Tale om. Alderen passer ogsaa godt nok med, at hun var forlovet, idet Talen nævner blandt hendes nærmeste: Forældrene, en Broder og hendes Forlovede; men hvordan gaar det da til, at Talen eller Ligprædikenen først bliver trykt i Korsør 1857, altsaa 33 Aar efter? At det ikke er Pastor Agerbæk selv, der saa mange Aar efter har udgivet Talen, kan der næppe være Tvivl om, og det fremgaar da ogsaa af Titelen: „En Ligprædiken af Pastor Agerbæk“, idet han sikkert ikke vilde skrive saadan, hvis det var ham selv. Det er da rimeligvis en Opskrift til den paagældende Ligprædiken, som af Præsten er givet til den afdødes nærmeste og opbevaret blandt dem, og som en af de opvakte Kristne mange Aar efter, da Pastor Agerbæks Navn var kendt Landet over, ikke mindst blandt opvakte Kristne, har faaet fat i og fundet vel egnet til at lade trykke og uddele som en lille Traktat, vel særlig der paa Egnen, hvad der ogsaa passer godt med Undertitelen: „Nu til Trykken befordret med Ønske og Bøn til Gud, at det maatte blive mange Sjæle til Velsignelse“. Det

kunde ligge nær at tænke, at Jens Dyrholm i Forlev, der var velkendt med Pastor Agerbæk, maaske har besørget dette, men det kan jo ogsaa være en anden. Nu, dette har forsaavidt mindre at sige; men Læsningen af det lille Skrift gav mig Lyst til at grave lidt ned i Sognets aandelige Fortidsgrund, og det er noget af det, jeg der fandt, som jeg vil tale om her i Aften. Jeg vidste vel noget om, hvor jeg skulde grave for at finde noget; men jeg maa dog sige, at jeg fandt mere end jeg havde ventet.

Først et Par Ord om Pastor Agerbæk. *Hans Agerbæk* var en Præstesøn fra Fyen, født 1798. Faderen døde Aaret efter hans Fødsel; men Moderen giftede sig senere igen. Dog døde hun ogsaa efter faa Aars Forløb, og Hans Agerbæk stod da, 7 Aar gl., forældreløs i Verden. Han kom da i Huset som Plejesøn hos sin yngste Moster, der var gift med Provst Svitzer i Øster-Hæsinge paa Fyen, og blev opdraget sammen med dennes Børn. Til Huslærer havde han bl. a. i sine senere Drengaar den senere saa berømte Literaturhistoriker Niels Mathias Petersen. Han var en meget begavet Dreng, men stille og tilbageholdende, og keitet til Leg og legemlig Idræt. 18 Aar gammel blev han Student og tilbragte nu et Par Aar i København, men da han ved Statsbankerotten mistede hele sin ret betydelige Fædrenearv, maatte han tage ud som Huslærer fra 1818—20 hos Præsten Brandt i Gamtofte paa Fyen. Mens han var her, kom han ind i en religiøs Krise. Det skyldtes dog ikke Pastor Brandt, der vel var en from og elskelig Mand, men Rationalist som de fleste i hans Samtid; men derimod den gammeltroende Præst Jens Hornsyld i Assens, der personlig kom der i Præstegaarden, og hvem

Agerbæk, da Gamtofte kun ligger en halv Mil fra Assens, ofte tog ud for at høre. Denne Krise var ikke afsluttet, da Agerbæk kom tilbage til København, hvor han fik Fribolig paa Regensen. Han stred med Gud i Bønnen, og han aabnede sit Hjerte for enkelte fortrolige Venner, særlig den unge Johan Peter Østrup, som jeg senere skal komme tilbage til; men han naaede dog først frem til Hvile i Troen paa Syndernes Forladelse og til Fred med Gud, da han dristede sig til at opsøge Grundtvig. Grundtvig havde dengang ikke nogen Prædikestol at virke fra. Han sad indesluttet i sit Studerekammer, fordybet i sine historiske Arbejder, næsten som død for Omverdenen, som han mente helt havde glemt ham, saa det har nok for Grundtvig virket som et lille Lysglimt, da den unge, ukendte Student opsøgte ham for at finde Hjælp i sin Sjælenød. Han tog sig med stor Kærlighed af ham, gav sig gode Stunder til at tale med ham og bad ham oftere komme igen, hvad han ogsaa gjorde. Gennem de indholdsrige Samtaler med Grundtvig klarede det sig for Agerbæk, og Gudsfreden slog Rod i hans Hjærte, og han bevarede alle Dage stor Taknemlighed mod og Hengivenhed for Grundtvig, hvis Syn paa Kristenlivet han i det væsentlige kom til at dele.

1822 blev Agerbæk theologisk Kandidat og Aaret efter, 19. Marts 1823, Kapellan hos gamle Provst Lemvig her i Vemmelev og Hemmeshøj. Lemvig var kommen til Vemmelev fra Slotsbjergby i 1798 og blev her til Slutningen af 1826, da han tog sin Afsked. Han døde i Slagelse 1831. Agerbæk var dog ikke længe tjenstledig Kapellan, idet han den 23. Februar 1827 blev udnævnt til residerende Kapellan i Thisted, Kristen Kolds Fødeby og Barndoms By. Kold hørte ham

fortælle i Skolen, og den 11—12-aarige Dreng blev saa glad derved, at han dristede sig til at opsøge Pastor Agerbæk, der tog venligt imod ham, talte med ham og laante ham Bøger, og om sin Moder har Kold fortalt, at hun ikke har elsket noget andet Menne-ske end Pastor Agerbæk; men til ham var hendes Kærlighed ogsaa ganske ualmindelig. 1830 kom Agerbæk som Præst til Brædstrup ved Fredericia, hvor han blev i 4 Aar. Her kom han for første Gang i Berøring med enkelte af de kristelig vakte Lægfolk, der dog ikke alle tiltalte ham, idet han hos nogle af dem ved Siden af alvorlig Kristentro ogsaa fandt en overdreven Strenghed og haarde Domme over andre, der gjorde ham ondt. Den kærlige og milde Agerbæk søgte dog at se dette i saa kønt et Lys som muligt, og han har opbevaret en meget betegnende Ytring af en anden opvakt Bonde fra den Tid: „Naar et Hus bygges maa flere arbejde derpaa, Tømreren, som gør stor Alarm, Snedkeren, som støjer mindre, og Maleren, som giver Huset et smukt og venligt Udseende i al Stilhed. Saaledes bruger Gud ogsaa forskellige Redskaber til at vække og opbygge sin Menighed“.

1834 blev Agerbæk Sognepræst i Espe og Van-tinge, hvorfra han blev forflyttet i 1841 til Øster-Hæ-singe og Hillerslev, hvor han blev til sin Død i 1869. Her paa Fyen kom han i nær Berøring med de kri-stelig vakte Lægfolk og de gudelige Forsamlinger, som disse samlede sig i, og han blev ret egentlig deres Præst, skønt de fleste af dem vel nok kunde have ønsket en strængere Forkyndelse, om man saa maa sige, end den, der lød fra den milde og elske-lige Pastor Agerbæks Mund.

Jeg kan ikke her komme ind paa at fortælle de gudelige Forsamlingers Historie, men minder kun om, at det var jo midt i Rationalismens Tid, og at det kristelige Livsrøre begyndte i Kertemindeegnen, hvorfra det i Tyverne bredte sig over en stor Del af Fyen. Herfra kommer det, vistnok i Slutningen af Tyverne, til Jylland, medens det først er i Trediverne, at det dukkede op paa Sjælland, saavel som paa Langeland. Dette kristelige Livsrøre var som en Torn i Øjet paa de gamle rationalistiske Præster, over hvis Forkyndelse og Færd det uvilkaarlig, selv om man ikke ligefrem bekæmpede dem, kom til at staa som en Dom, og ogsaa paa Kirkestyrelsen i det hele, der betragtede de gudelige Forsamlinger som en kirkelig Uorden. Man gravede derfor en gammel Forordning frem fra Kristian den Sjettes Dage, Forordningen af 13. Januar 1741 angaaende de gudelige Forsamlinger, som oprindeligt var givet for at bekæmpe Hernhuterne og forskellige sekteriske Bevægelser, navnlig Gendøberiet, der var opstaaet i Hernhutismens Kølvand, og hvis Hovedpunkt var, at saadanne Forsamlinger kun maatte finde Sted, naar Præsten var til Stede og ledede dem; ellers maatte Forsamlingen kun bestaa af ganske faa Personer, der kom sammen i Stilhed og skiltes igen uden at foretage sig nogen Slags Æden og Drikken, og ikkun ved lys Dag, Mænd med Mænd og Kvinder med Kvinder, dog at de sidste ikke kom sammen uden Ledelse af en Præst eller en anden gudelig og erfaren Person, som Præsten havde beskikket til at være tilstede i sit Sted. Tillige maatte saadanne Forsamlinger aldrig holdes uden Præstens Vidende, for at han kunde have nøje Indseende med dem og vide Besked med dem. Saa

kunde ogsaa Husbonder og Madmødre holde Husandagt indbyrdes og for deres Børn og Tyende; men der maatte ingen fremmed overvære disse eller indkaldes dertil, medmindre nogen af en Hændelse kom tilstede, dog aldrig mere end to eller tre, for at det ikke skulde faa Udseende af en Forsamling. — Det var denne Forordning, som man nu bragte til Anvendelse overfor de gudelige Forsamlinger i Tyverne og Trediverne og søgte at holde nede ved at straffe Deltagerne i dem med Bøder og Fængsel, uden at agte paa, at her slet ikke var Tale om nogen Slags Vranglære eller Sværmeri, men kun Forsamlinger til fælles Opbyggelse paa bibeltro, luthersk Grund.

Pastor Agerbæk aabnede baade i Espe og senere i Øster-Hæsinge sin Kirke og Præstegaard for de gudelige Forsamlinger og deltog i dem i andres Huse i sine Sogne, saa vidt han kunde overkomme det, og han skrev i Lindbergs „Nordisk Kirketidende“ det kønneste, synes jeg, der er skrevet til Forsvar for dem. Man strømmede da ogsaa til hans Kirke fra alle Egne af Fyen. „Der var en Tid,“ sagde Villh. Birkedal i Talen ved hans Jordefærd, „da Agerbæks Navn lød med særegen Velsignelse fra Mund til Mund i de troendes Kreds her i Fyen. — — Andre lukkede dem i Fængsel, her blev de lukkede ind i Hjærte og i Hus; andre overgav dem til Øvrighedens Straf, her blev de overgivne til Guds Kærlighed. Det skal ikke glemmes; og naar den danske Folkekirkes Krønike skrives, da er der et Navn, der skal staa der i velsignet Ilukommelse, det er Hans Agerbæks Navn“. Dette er sandt, men ogsaa af anden Grund vil dog hans Navn bevares i den danske Kirkekrønike. Han havde en lille poetisk Aare, og han har bl. a. skrevet

Salmen: „Uforsagt, vær paa Vagt, Jesus haver det alt fuldbragt“, der altid vil bevare en smuk Plads i den danske Salmebog.

Det var altsaa denne Mand, der begyndte sin Præstegerning her i Vemmelev, idet han 25 Aar gammel den 19. Marts 1823 blev præsteviet for at være Kapellan hos den gamle Provst Jakob Lemvig i Vemmelev og Hemmeshøj. Lemvig var næppe Rationalist; han har nok været en rettroende Mand, og han havde en Søn, Christian Lemvig, der fra 1835 til sin Død i 1863 var Præst i Krummerup og Fuglebjerg, og som var Medlem af det vestsjællandske Broderkonvent. Men Provst Lemvig var, da Agerbæk blev hans Kapellan, 75 Aar gammel og vist nok ret aflægs — han tog da ogsaa sin Afsked 3 $\frac{1}{2}$ Aar efter — saa noget nærmere personligt Forhold kunde der vel næppe blive mellem den gamle og unge Præst udover dette, at den unge har søgt at stille sig i et sønligt og kærligt Forhold til den gamle. Den eneste Gang, hvor jeg har fundet Agerbæks Navn nævnet i de gamle Kirkebøger og Embedsbøger, er i Anledning af en Visitats, som Sjællands Biskop Fr. Münter holdt i Vemmelev 11. Juni 1824, idet Biskoppen i Embedsbogen bl. a. skriver derom: „Gud velsigne Menighedens ærværdige Lærer Hr. Provst Lemvig og lade ham endnu længe se de skønne Virkninger af hans redelige Arbejde! Hans brave og flittige Medhjælper Hr. Agerbæk vil prise sig lykkelig ved at understøtte hans Alderdom med sønlig Kærlighed“.

Derimod kom Agerbæk under sin Kapellantid her i Vemmelev ind i et personligt Forhold, eller rettere blev befæstet i et personligt Forhold, der fik den største Betydning for ham, idet hans Ungdomsven fra Køben-

havn, *Johan Peter Østrup*, i 1824 blev ansat som Førstelærer ved Borgerskolen i Slagelse og Aaret efter tillige blev personel Kapellan hos Sognepræsten Bastholm ved St. Peders Kirke. Østrup, der var Søn af en kgl. Mundskænk, havde fra Barn af været stærk greben af levende Kristentro. Det var hans Lyst og Glæde at forkynde Ordet, saa han allerede som ung Student begyndte at prædike i forskellige Kirker rundt om i Københavns Omegn, hvor nogen ønskede hans Hjælp. Da han endnu ikke 25 Aar gammel blev Kapellan i Slagelse, havde han allerede bestøget en Prædikestol omtrent 150 Gange. Skønt Østrup var haardt spændt for baade som Lærer og Kapellan, idet Sognepræsten, der dengang var svagelig og tillige Redaktør af Vestsjællands Avis (nuværende Sorø Amtstidende), som han havde stiftet og redigerede i mange Aar, overlod alle kirkelige Forretninger til ham, og skønt han ofte foruden i Sct. Peders og Klosterkirken tillige prædikede ogsaa i Sct. Mikkels Kirke, kunde han dog faa Lejlighed til af og til at løbe ud til Vemmelev Præstegaard — han var rask tilbens —, og der gik næppe nogen Uge hen, uden at de to Venner i det mindste 1 Gang kom sammen. Agerbæk havde usigelig godt af Samlivet med ham og kunde aldrig glemme det. Østrup var af et stærkere Malm end Agerbæk, brændende nidkær i Kampen mod Vantroen, skønt en mild og kærlig Mand. Han er den første, der bryder den aandelige Jordbund op her i Vestsjælland, saa det kunde kendes, og naar han prædikede i Kirkerne i Slagelse, hvor der før kun havde gaaet 3—4 Mennesker i Kirke, stod Folk pakket som Sild i en Tønde, hvor meget de end til daglig kunde have at ind-

vende imod og udsætte paa „den hellige Præst“, som de kaldte ham. 1830 blev Østrup kaldet til Sognepræst i Gørlev og Bakkendrup, hvor han døde 4 Aar efter, efter faa Dages Sygdom. Han var da endnu ikke fyldt 34 Aar; men det er vistnok rigtigt, hvad der er sagt, at „der har været faa danske Præster, der paa saa kort spændt en Løbebane har udfoldet saa rig og levende en Virksomhed som Johan Peter Østrup“.

Men Agerbæks mere stilfærdige Virksomhed her i Vemmelev og Hemmeshøj har sikkert heller ikke været uden Frugt. Noget trykt eller skriftligt Vidnesbyrd derom foreligger der ikke. Han skrev, mens han var Kapellan her, i 1825 en Afhandling i Grundtvigs og Rudelbachs theologiske Maanedsskrift om „Menneskets dybe Trang til guddommelig Fyldestgørelse for Synden“, og kort efter at han havde fratraadt sin Virksomhed her i 1827, har han holdt en Fasteprediken i Holmens Kirke i København, der er udgivet i Trykken, men ingen af Stederne findes der nogen Hentydning til hans Præstegerning her. Den gamle, mange Aar efter trykte Ligprediken over Pigen Maren Pedersdatter, der tjente her i Præstegaarden, mens Agerbæk var Kapellan her, som jeg begyndte med at nævne, er da det eneste Minde fra den Tid. Jeg antager ikke, at nogen af dem, der ellers har syslet med Agerbæks Levnet, har kendt den, og tilsyneladende er der heller ikke noget særlig mærkeligt ved den. Det er en Ligprediken efter Datidens almindelige Skik, hvori der først efter en Indledningsbøn er givet et saakaldt „Testament“, der taler om den afdødes personlige Forhold og kristelige Vandel, hvorefter den egentlige Ligtale følger,

der her er holdt over Ordet af Johannes Aabenbaring (14,¹³): „Salige ere de, som dør i Herren; de skulle hvile af deres Arbejde, men deres Gerning følger med dem“. Men skønt den for en Nutidslæser kan synes ret almindelig, har jeg dog læst den med stor Interesse. Først paa Grund af dens dybe, kristelige Indhold. Her er ikke nogen Art af Rationalisme; men det er et mildt og fyldigt Vidnesbyrd om Guds Naade i Jesus Kristus som den eneste Vej til Frelse. Dernæst fordi der er adskilligt i dens Form, der er saa ægte „agerbæksk“, som man kender den fra en senere Tid. Han brugte saaledes ofte Ordet „dog“ i sin Tale, og der kunde være noget særegent indtrængende derved. Det er ogsaa med i Salmen „Uforsagt, vær paa Vagt“, naar det hedder i det sidste Vers: „Klokken slaar, Tiden gaar“ — „Lad os dog bruge den kostbare Tid“. Ja, nu er det i Salmebogen rettet til „lad os *da* bruge“; men det hed oprindeligt „dog“, og dette burde være bibeholdt; thi det er i Virkeligheden typisk for Forfatteren. Og at det har været dette fra hans ganske unge Dage, det aflægger Ligprædikenen her Vidnesbyrd om. Det kommer frem allerede i Indledningsbønnen, naar det hedder: „Lad dog os alle, som idag er forsamlede her“ eller: „Herre, væk idag det gode Forsæt i os alle, at hvad enten vi lever eller dør, da ville vi dog af Hjertet høre dig til“, og senere i selve Ligtalen har jeg noteret det ikke mindre end 10 Gange.

Endelig har jeg læst den med Interesse paa Grund af forskellige Udtalelser i „Testamentet“ om den afdødes kristelige Vandel. Hun skildres nemlig som en from, kristelig ung Pige, hvis bedste Trøst og Glæde var Guds Ord. Naar „de fleste unge Piger sværmede

om i vilde Forlystelser og tænkte kun lidet eller slet intet paa Gud og Kristus, naar saa mange unge Piger desværre i vor fordærvede Tid fandt Behag i letfærdig Skæmt og utugtig Tale, da saa man hende i Stillehed opløfte sit Hjerte til Gud, at læse i gudelige Bøger og glæde sig i Herren“. „Guds Hus var hende det kæreste af alle Steder. Hver Helligdag saa man hende ile derhen, saa snart Klokkens Klang indbød til Andagt. Stille og opmærksomt hørte hun det Guds Ord, som der forkyndtes, og hendes vaade Øje viste, hvor dybt det rørte hendes Hjerte“. Man faar af disse Udtalelser ikke det bedste Indtryk af Sognets Ungdom paa den Tid; thi var det saadan med „de fleste“ eller mange unge Piger, hvordan har det da været med de unge Karle, og dette passer godt med en Bemærkning i Embedsbogen fra den fornævnte Visitats, hvor Biskoppen har fundet Anledning til at udtale, hvad der vist ellers sjældent skete Bemærkning om: „Jeg beklager alene, at jeg saa mig nødsaget til alvorlige Formaninger angaaende Overtrædelse af Lovene for anstændig Opførsel og god Orden, som enkelte af Ungdommen havde gjort sig skyldig i, og jeg haaber, at disse mine Formaninger maatte frugte“. Men man faar ogsaa Indtryk af, at der dog var dem, hos hvem det var bleven anderledes, saaledes hos den afdøde, og at den unge Præsts Forkyndelse maaske nok har bidraget dertil. I hvert Fald vilde det passe godt med, hvad adskillige af de ældre og gamle nu fortæller som en mundtlig Overlevering fra deres Forældre og Bedsteforældre, at Pastor Agerbæks Virksomhed blev til Velsignelse for adskillige i disse Sogne, ikke mindst af de unge.

Der gik dog adskillige Aar hen, før den Sæd, som

Pastor Agerbæk havde nedlagt i adskillige Hjerter her, ret kom til Syne, og den Mand, der hjalp den til Fremvækst, var en Mand, der samme Aar som Hans Agerbæk forlod Vestsjælland, blev Præst her, nemlig *Peter Andreas Fenger*, der 1827 blev Sognepræst i Slotsbjergby og Sludstrup. Peter Andreas Fenger var ældste Søn af Præsten Rasmus Fenger paa Kristianshavn. Han var født 1799 og blev 1820 theologisk Kandidat. De følgende 7 Aar tilbragte han som Religionslærer ved forskellige københavnske Skoler. Han sluttede sig nær til Grundtvig og stillede sig under den store Kirkekamp 1825 aabenlyst ved Grundtvigs Side. Da han blev Præst i Slotsbjergby tog han med stor Nidkærhed fat paa sin Præstegerning; men adskillige Aar saa det ud som om den slet ikke skulde bære nogen Frugt. Under de mismodige Øjeblikke, som dette har fremkaldt hos ham, var det Østrup, der jo endnu til 1830 var i Slagelse, der blev hans opmuntrende Ven, som han havde været det for Agerbæk. Han blev Fengers Hjertensven, som han havde været Agerbæks, og da han døde, skrev Peter Andreas Fenger en smuk Levnetsskildring af ham i Lindbergs nordiske Kirketidende. Der var næppe nogen, der bedre end Østrup kunde holde Haabet om Guds Riges sejrige Sag oppe i en mismodig Præsteven, og efterhaanden begyndte der da ogsaa at komme Vaartegn til Syne, og disse Vaartegn kom ikke mindst her fra Vemmelev og Hemmeshøj, hvorfra enkelte begyndte at søge over til Slotsbjergby Kirke.

Forinden jeg omtaler dette nærmere, maa jeg imidlertid nævne, at Peter Andreas Fenger var bleven Hovedmanden i en Kirkestrid, der paa en Gang

gjorde hans Navn kendt udover Landet og gjorde ham til en af Hovedlederne for den kristelige Vækelse, der i de følgende Aar bredte sig over en stor Del af det sydvestlige Sjælland. Under en Vakance i Slagelse holdt han der 2. Søndag i Fasten en Prædiken, der vakte megen Forargelse hos Rationalisterne. Da han paa en Opfordring i Bastholms vestsjællandske Avis om at udgive den i Trykken havde gjort dette, blev han angrebet af Bastholm, der ikke uden Dygtighed tonede rent og klart rationalistisk Flag, ligeledes af Rektor Qvistgaard, Slagelse, o. fl. Ved hans Side stillede sig her paa Egnen Grev Holstein-Holsteinborg, Skolelærer Rasmus Sørensen i Venslev o. fl. Jeg skal ikke her komme nærmere ind paa denne saakaldte vestsjællandske Krig, der ofte er beskrevet, og som en Del af Dem vel nok vil kende noget til, men den satte Dønninger Landet over, fulgtes med stor Deltagelse af alle vakte Kristne i Landet og har faaet sin Plads i Danmarks Kirkehistorie som et mindre Sidestykke til den Kamp mod Rationalismen, som Grundtvig 8 Aar i Forvejen havde rejst med „Kirkens Genmæle“. Mod Rasmus Sørensen anlagde Bastholm en Injuriesag og fik ham idømt en Bøde. P. A. Fenger fik under Fejden flere Gange Lejlighed til at gøre smukt Rede for sin lutherske Kristendomsopfattelse, og han blev nu ogsaa en af Hovedmændene i Arbejdet for det af Grundtvig rejste Spørgsmaal om Sognebaandets Løsning, som der allerede blev indgivet Forslag til ved den første Stænderforsamling i Roskilde 1835, men som jo forøvrigt først gennemførtes en Snes Aar efter. P. A. Fenger kunde have saa meget mere Grund til at arbejde derfor, som der til hans Kirke søgte Folk rundt om

fra, fra mange forskellige Sogne; men en Hovedbestanddel i de udensogns Folk synes dog de fra Vemmelev og Hemmeshøj at have dannet.

Her havde man efter Provst Lemvigs Afgang i 1826 faaet en lidet heldig Præst i *Peter Rahr Duus*. Han var født 1775 paa Nordruplund, som hans Fader, der var Justitsraad, var Ejer af. Han blev Student fra Slagelse Skole og blev 1799 theologisk Kandidat. Efter nogle Aars Skolevirksomhed i København, hvor han udgav flere Oversættelser af tyske Børnebøger til Skolebrug — saaledes en dansk Læsebog, der udkom i 4 Oplag, en Kemi for Dilettanter og en Lærebog i Mathematik for Begyndere — blev han 1802 Kapellan i Hyllested, Venslev og Holsteinborg, 1805 Sognepræst i Skørpinge, senere i Haarslev og Tingjellinge og endelig i 1826 i Vemmelev. Han var aabenbart en ikke ubegavet Mand, og ved en Bispe-visitats i 1832 omtaler Biskoppen ham da ogsaa i Embedsbogen som den „velbegavede Lærer Hr. Duus“; men han var en fuldblods Rationalist og af Karakter en saare hidsig og vel tillige noget brutal Natur. Da han døde her i 1842, blev det da ogsaa et almindeligt Udsagn her i Sognet, som de ældre nok ved, at det var „Galden, der var løbet over“ hos ham.

Det var ham naturligvis en slem Torn i Øjet, at der var adskillige af hans Sognebørn, der søgte over til Slotsbjergby Kirke, saa meget mere som hans egne Kirker kun var sparsomt besøgte og jævnlig stod tomme og Juledag 1835 benyttede han da ogsaa Lejligheden til fra Prædikestolen at oplæse en Kancelliskrivelse af 12. Decbr. s. A., hvori Forordningen fra 1741 om gudelige Forsamlinger var bleven indskær-

pet, og han, „advarede sine brave og gudfrygtige Sognemænd for de Slanger, der sneg sig om i Folks Huse og forførte deres Tjenestefolk til at gaa hele Mile bort til Kirke“. Man ser af Udtrykket „Tjenestefolk“, at det særlig har været en Del af Ungdommen, der har været sat i aandelig Bevægelse. Nogen egentlig Forsamling var der dog endnu ikke afholdt her den Gang; men det varede ikke længe. Nogle af de udensogns Folk, der kom i Slotsbjergby Kirke, ytrede nemlig overfor Pastor Fenger Ønsket om, at de kunde faa en Eftermiddags-Opbyggelse, og Pastor Fenger bestemte sig da til — det var i Foraaret 1836 — at holde en Forsamling i sit Hus hver anden Søndag Eftermiddag, naar der var Eftermiddagstjeneste i Kirken, hvor han saa jævnt forklarede Dagens Epistel. Men dette førte atter til, at flere af Vemmeleverne ønskede at samles med hverandre til fælles Opbyggelse ogsaa den Søndag, der ikke var sidst Prædiken i Bjergby, og skønt de vel kunde vide, at de ikke vilde faa Pastor Duus' Tilladelse dertil, anmeldte de det dog for ham i Overensstemmelse med Forordningen, dog vist ikke de første Gange.

Nu var saa Spillet gaaende. Den 12. August tilskrev Pastor Duus Birkedommeren over Antvorskov Birk, der hed Birch og var Justitsraad, at der havde været afholdt gudelige Forsamlinger bl. a. hos Husmand Hans Hansen paa Vaarby Mark, og Birkedommeren, der synes at have været en velvillig Mand, der nødvendig vilde gøre mere Staahej ud af en saadan Sag end han var strengt nødt til, tilskrev da Sognefogderne i Vemmelev og Hemmeshøj „at give Agt paa, om deslige Samlinger blev afholdt uden Sognepræstens Forevidende og uden at denne havde givet

Tilladelse dertil, og forsaavidt dette maatte være Tilfældet begive sig til Forsamlingen og bortvise de deraf, der ikke var Husets Folk, eller, hvis de ikke vilde adlyde, anmelde Sagen for Politimesteren". Tillige kaldte Dommeren de Personer, hos hvem Forsamlinger til den Tid var afholdne, nemlig Gaardmand Hans Nielsen af Vemmelev og Husmand Hans Hansen af Vaarby Mark, for sig og paalagde dem for Fremtiden ikke at lade deslige Forsamlinger finde Sted hos sig uden Anmeldelse for Sognepræsten.

Desuagtet blev der paany en Søndag hen i September, den 18. Septbr., holdt en Forsamling hos Hans Hansen, Vaarby Mark, om hvilken imidlertid Sognefogden fra Hemmeshøj saa sildig var kommen til Kundskab, at han først var kommen til Stede, efter at Forsamlingen var hævet, og herover blev der da 1836 den 22. September optaget Forhør paa Antvorskov Birks Kontor i Slagelse. Først fremstaar Husmand og Skrædder Hans Hansen af Vaarby Mark og vedgaar, at han tidligere havde faaet det paagældende Paalæg. Desuagtet tilstaar han, at der sidste Søndag havde været en saadan Samling i hans Hus. — Han siger, at han tillige med Husmand Andreas Pedersen eller Kirke paa Vemmelev Mark og en Smedesvend Hans Hansen var i Forvejen oppe i Præstegaarden og anmeldte Forsamlingen; men Præsten var i Kirke og Anmeldelsen skete derfor for Husjomfruen, der lovede at sige det til Præsten, naar han kom hjem. Han vidste nok, at Sognepræsten ikke vilde give Tilladelse og lod det derfor blive ved denne Anmeldelse.

Ved Samlingen, som varede 2 á 3 Timer, var han og hans Kone tilstede, samt Husmand Andreas Pedersen Kirke paa Vemmelev Mark, Smedesvend Hans

Hansen, Husmand Hans Pedersen Østed, Sognefoged Niels Pedersen, alle af Vemmelev, Husmand Søren Rasmussen af Ormslev, Husmand Jens Pedersen paa Ormslev Mark, samt hans Tjenestekarl Svend; Husmand Niels Hansen af Bjergby, Tjenestekarlen Niels Nielsen, tjenende hos Pastor Mau i Haarslev, og Carl Møller hos Skolelærer Birch i Haarslev.

Der blev først sunget 2 Salmer af Brorsons Salmebog. Derefter oplæste Pastor Maus Karl Niels Nielsen en Prædiken af Luthers Huspostil, som han paa enkelte Steder udlagde eller gav en nærmere Forklaring om, og derefter blev til Slutning igen afsunget 2 Salmer af Brorsons Salmebog, hvorefter Forsamlingen skiltes. Paa Spørgsmaalet, hvordan han vilde tillade dette trods den givne Indskærpelse, svarede han, at han og de fleste andre i denne Egn havde været sammen i Kirke i Slotsbjergby, og paa Vejen derfra blev de enige om, at de vilde samles hos ham for at opbygge dem ved Guds Ord, hvilket han ikke ansaa for ulovligt, da man lever i et kristent Land og han desuden tror, at en saadan Samling er hjemlet i de kongelige Anordninger. Han vil heller ikke afholde sig derfra i Fremtiden. Personerne fra Haarslev var først kommen i Besøg hos ham efter at Forsamlingen var begyndt, og han vidste intet i Forvejen om deres Komme.

Dommeren gentog sin Indskærpelse om ikke at lade saadanne Forsamlinger afholde uden Sognepræstens Vidende og Samtykke, hvorefter han aftraadte.

Hans Kone, Christiane Krofas, som derefter fremtraadte, bekræftede det foregaaende. Hun havde ikke hele Tiden været tilstede, da hun havde et lille Barn at passe. — Der havde ikke efter Forsamlingen fun-

det nogen Beværtning Sted, kun havde de to fra Haarslev og Manden fra Bjergby faaet et Stykke Mad at spise, inden de gik.

De to fra Haarslev, Niels Nielsen og Carl Møller, blev der 8 Dage efter optaget Forhør over ved Holsteinborg Politiret. De bekræftede i det hele det foregaaende. De kendte Hans Hansen fra Helligsamling, som de udtrykker sig, i Venslev og paa Appelsberg, en større Gaard i Hyllested Sogn, men var forøvrigt først kommen til Hans Østed, som de ogsaa kendte fra Helligsamlinger og havde der truffet Hans Hansen, som de gik med hjem.

Da Forhørsudskriften fra Antvorskov Birk kom ind til Sorø Amt, blev der straks af Amtmand Ste-mann, der synes at have været adskilligt ivrigere i disse Sager end Birkedommeren, under 27. Septbr. sendt Anmodning om at optage et særligt Forhør over Sognefogden Niels Pedersen, fordi han ikke alene ikke har anmeldt den paagældende Forsamling, men endog deltaget i den, og hvis han ikke kan give tilbørlig Forklaring, da straks at suspendere ham og konstituere en anden.

I den Anledning blev der da den 4. Oktober atter holdt Forhør ved Antvorskov Birk. Sognefoged Niels Pedersen forklarer, at der den paagældende Søndag blev sendt Bud til ham fra Jordemoderens Mand, Hans Østed, at der var kommen 2 Personer fra Haarslev, og at der formentlig vilde blive holdt en gudelig Forsamling hos Hans Hansen. Han gik derhen, da han ventede, at den ene af de ommeldte Personer havde en Salmebog til ham, som han havde lovet ham. Han siger, at han udtrykkeligt sagde til de tilstedeværende, at det var forbudt at holde des-

lige Samlinger; men da Samlingen alligevel blev holdt, saa han sig ikke beføjet til at foretage noget Skridt. derimod, da Samlingen ikke fandt Sted i hans Sogn (Vaarby Mark laa jo i Hemmeshøj Sogn), og han blev ved Samlingen og hørte Luthers Prædiken blive oplæst og deltog i at afsynge to Salmer. — Han anfører alene som Undskyldning, at han selv syntes godt derom, og at han gerne deltog i saadanne Forsamlinger, naar de ikke var forbudne.

„Han aftraadte derefter, og det Passerede blev sluttet“, hedder det, uden at det synes Birkedommeren har fundet Føje til at suspendere. Antagelig har Amtmanden imidlertid haft en anden Mening; thi suspenderet blev han og i hans Sted blev konstitueret som Sognefoged Jens Lund Jensen, i hvem det senere viste sig, at Præsten havde fundet en villig Budløber. Hermed var imidlertid første Akt af Dramaet til Ende, der sluttede ret skikkeligt med Advarsel til de paa-gældende og Sognefogdens Suspension. Anden Akt skulde blive adskilligt mere tilspidset.

Der gik imidlertid nu nogle Maaneder hen i Stilheden. Den 19. Januar 1837 var Birkedommeren Gæst i Vemmelev Præstegaard, og paa hans Spørgsmaal om, hvordan det gik med Forsamlingerne, havde Præsten udtrykt sin Tilfredshed med, at der saavidt han vidste, nu i lang Tid ikke havde fundet saadanne Sted i Pastoratet. Denne Glæde varede dog kun kort; thi allerede 3 Dage efter fandt der en Forsamling Sted, hvorom Pastor Duus underretter Birkedommeren i et Brev af 28. Januar, idet han beder ham om, at han vil yde sin „kraftige Bistand“ til at faa dette Uvæsen, som han kalder det, standset, „og at alle Vedkommende maa blive indstævnedes og straffede“.

Forsamlingen var bleven holdt hos Hans Østed i Vemmelev, og den var bleven ledet af Skolelærer Rasmus Sørensen fra Venslev.

I den Anledning blev der da paany optaget Forhør ved Antvorskov Birk den 8. Februar.

Konstitueret Sognefoged Jens Lund Jensen fremstod først og forklarer, at han i længere Tid ikke havde hørt noget om Forsamlinger og derfor mente, de var ophørte, indtil han nogle Dage efter den 22. blev kaldt op til Sognepræsten Hr. Duus, der havde hørt, at en saadan Forsamling var afholdt hos Hans Østed. Han havde da henvendt sig til Skrædder Søren Rasmussen af Ormslev, som han vidste hørte til denne Sekt (Navnet Sekt var ogsaa brugt i Sognepræstens Anmeldelse til Birkedommeren), og denne fortalte ham aabenhjertig, at Samlingen var bleven afholdt og havde varet til Kl. 8¹/₂, og at Skolelærer Rasmus Sørensen af Venslev var der og var den, der egentlig havde styret Forsamlingen. Han havde ogsaa af Søren Rasmussen faaet opgivet, hvem der havde overværet Forsamlingen. — En Fortegnelse over Deltagerne (ca. 30), som han havde sendt Præsten, var fremlagt i Forhøret som Bilag. — I Søndags skulde der atter have været afholdt en saakaldt gudelig Forsamling, men hvormange og hvem der havde overværet den, havde han endnu ikke faaet nogen Kundskab om.

Derefter fremstod Hans Østed og forklarer, at Søndag den 22. Januar kom Skolelærer Rasmus Sørensen til ham paa Vej til Sæby og efter Aftale imellem dem blev der sendt Bud omkring til forskellige i Omegnen, men ikke udensogns (naar der havde været saadanne tilstede, da havde de væsentlig hørt det ved

Slotsbjergby Kirke, hvor Sørensen havde været, eller hørt det af saadanne, som havde været der). Samlingen blev ikke meldt for Sognepræsten, da han engang har erklæret, at han ikke vilde tilstede saadanne Samlinger og ytret, at man ikke maatte overløbe ham med Begæring derom. — Forsamlingen begyndte Kl. 3 à 4 og varede til Kl. 8¹/₂. Der blev afsunget 2 Salmer af Brorsons og Pontoppidans Salmebøger, hvorefter Rasmus Sørensen forelæste Stykker af Thisteds Oversættelse af Luthers Huspostil, samt af det nye Testamente og udtolkede enkelte Steder af Testamentet, hvorefter der atter blev sunget et Par Salmer. Efter Samlingen fik især de, der var længere Vej borte fra, en Drik Øl og et lille Stykke Smørrebrød, men Brændevin eller deslige blev ikke nydt, og Comparenten fik ikke Betaling af nogen.

I Søndags var der ogsaa holdt en Forsamling, ved hvilken en Mand, Jacob Fisker fra Bisserup, var Forelæser og Udtolker, dog blev der denne Gang ikke læst i det nye Testamente, men alene i Luthers Postil. — Jacob Fisker og en anden Mand, Jacob Hjulmand fra Venslev, havde været i Bjergby Kirke om Formiddagen, hvor de havde truffet en Del af de sædvanlige og aftalt Forsamlingen med dem. Den blev bivaanet af en Del af de samme som første Gang, dog ikke alle. — Rasmus Sørensen havde ikke været tilstede; men Comparenten havde hørt, at der i Mandags skulde have været en Samling af 100—130 Personer i Venslev Skole, hvor Rasmus Sørensen havde været Forelæser, og hvor ogsaa en Del fra Vemmelev havde været tilstede, samt en Skolelærer Jensen fra Sæby. — I Anledning af denne Forsamling i Venslev Skole, hvor der havde været Deltagere

fra 20 Kirkesogne, blev Rasmus Sørensen ogsaa senere tiltalt.

Til Forhøret var endvidere tilsagt:

Hans Østeds Hustru, Jordemoder Ane Kristine Østed, som dog havde været borte i en Forretning hele Tiden. Hendes Mand havde tilladt Forsamlingen, uden at hun havde givet sit Samtykke dertil. Fremdeles: Tjenestekarl Svend Olsen hos Husmand Jens Pedersen af Ormslev, Tjenestekarl Lars Rasmussen hos Gmd. Lars Rasmussen paa Ormslev Mark, Ane Christensdatter, Tjenestemand Hans Pedersens Hustru af Ormslev, Skræder Søren Rasmussen, Ormslev, Gmd. Hans Andersen, Forlev, sammes Tjenestekarl Hans Jensen, Skræder Lars Jensen, Forlev, Husmand Lars Christensen, Forlev, Suspend. Sognef., Gmd. Niels Pedersen, Vemmelev, sammes Tjenestepige Karen Christensdatter, Smedesvend Hans Hansen, Vemmelev, Daniel Hansen og Bodil Hansdatter, Hans Østeds Børn i Vemmelev, Husmand Ole Hansen og Bolsmand Jeppe Pedersen, begge af Stude, to Ungkarle, begge med Navnet Niels Hansen, Sønner af Husmand Hans Pedersen, Stude Mark, en anden Husmand Ole Hansen i Stude (den ene af dem kaldes ogsaa Ole Hansen Hugger), Husmand Peder Hansen, Hemmeshøj, Husmand Andreas Pedersen, Hemmeshøj Mark, Skræder Hans Hansen, Vaarby Mark, Hans Andreasen, Kristine Hansen og Karen Christensdatter, alle i Tjeneste hos Pastor Fenger, Slotsbjergby, og endelig Rasmus og Johan Pedersen, begge Sønner af Husmand Peder Johansen af Jernbjerg i Sct. Mikkels Sogn.

Alle disse kom efterhaanden i Forhør enkeltvis og blev formanet til at sige Sandheden, uden at der

dog fremkom andet end hvad Hans Østed havde sagt. Ved Holsteinborg Politiret blev der en halv Snes Dage efter holdt Forhør over Rasmus Sørensen og Jacob Fisker, medens Hjulmand Jacob Hansen var syg af Bylder paa Benet. Begge bekræftede det foregaaende. Det var et Kapitel af Joh.s Evangelium, Rasmus Sørensen havde læst. Han var kommen til Vemmelev, fordi Venner derfra ofte havde været til Forsamling hos ham i Venslev. Resultatet af Forhøret blev, at der blev anlagt Sag mod Rasmus Sørensen, der begyndte ved Antvorskov Birk den 2. Maj, medens nogle faa af de troende fra Vemmelev, samt Jacob Fisker af Bisserup og Pastor Clausens Karl, Niels Nielsen af Gimlinge blev indkaldt for Amtmanden i Sorø og givet en Irettesættelse. Dermed var anden Akt af Dramaet til Ende; men 3die var allerede godt under Udvikling.

Den 30. April var der nemlig atter en gudelig Forsamling, denne Gang hos Gaardmand Hans Andersen i Forlev. Her var 16 tilstede, nemlig Præstens Karl i Gimlinge, Søren Skræder og Bolsmand Jens Pedersen, begge af Ormslev, Hans Østed, Vemmelev, Skræder Hans Hansen, Vaarbymark, Ole Hansen Hugger og Bolsmand Jeppe Pedersen, begge af Stude, Bolsmand Hans Pedersens Søn, Jens, Stude Mark, Skræder Claus Pedersen i Landsgrav, Skræderne Lars Jensen og Jens Nielsen, Husmand Peder Pedersen, Gaardbestyrer Jørgen Christensen og hans to Søstre, Hans Nielsens Enkes Søn, Lars, Husmand Lars Christensen og Husmand Peder Larsen, alle af Forlev.

Og Dagen efter, en Mandag, den 1. Maj blev der atter holdt en Forsamling hos Hans Andersen i For-

lev, hvor foruden alle de førnævnte af Forlev tillige Skolelærer Rasmus Sørensen af Venslev og Niels Pedersen og Hans Østed fra Vemmelev var tilstede. Denne Forsamling blev ved til Kl. 12¹ 2. At der blev holdt en Forsamling allerede Dagen efter den foregaaende, hang naturligvis sammen med, at Rasmus Sørensen var kommen tilstede — han skulde nemlig Dagen efter møde for Antvorskov Birk for at modtage Saggivelse for hans Andel i de gudelige Forsamlinger. Og at den trak saa længe ud, hang sammen med, dels at han først var kommen dertil om Aftenen, og dels at han havde medbragt en mærkelig Gæst, en Nordmand Elling Eigilsen, en Bondekarl fra Bergens Stift, der i flere Aar havde rejst rundt i sit Fædreland og holdt Forsamlinger og nu havde følt sig tilskyndet til at besøge kristne Trosbrødre i Danmark. Han var da den 30. April kommen til Rasmus Sørensen, hvem han kendte fra hans Skrifter fra Norge, og fulgte ham nu Dagen efter til Vemmelev. Ved Forsamlingen læste Rasmus Sørensen et Kapitel af Pauli Breve til Korinterne og lagde dem det paa Hjerte, og Elling opmuntrede derpaa alle de tilstedeværende til Bestandighed i Troen paa deres Frelser og sluttede med en ydmyg og enfoldig Bøn, som underlig rørte og styrkede alles Hjerter. — Da de bagefter samtalede noget om Sagsanlægget mod Rasmus Sørensen, bemærkede Elling, at det jo kunde være godt, at en saadan Sag kom for Domstolene, hvor der ellers aldrig forhandlede om disse Ting, saa fik de da ogsaa noget Guds Ord at høre der, og det skader jo heller ikke Guds Rige, at I har en Præst her, der driver Jer til at søge vor Herre, idet han forfølger Jer, fordi I kommer sammen at høre og

tale om Guds Ord. — Elling Eigilsen fulgte Dagen efter Rasmus Sørensen til Slagelse, kom derfra tilbage til Vemmelev og tog Dagen efter over til Fyen, hvor han besøgte de opvakte forskellige Steder, og rejste derfra til Kristiansfeldt og forskellige Steder i Jylland, indtil han 7 Uger efter kom tilbage til Vestsjælland.

De to Møder hos Hans Andersen blev under 3. Maj indberettet af Sognefogden til Pastor Duus, der lod det gaa videre til Birkedommeren, og ligeledes under 16. Maj efter Meddelelse fra Jens Lund indberetter, at der paany har været Forsamlinger den 7. Maj hos Gaardmand Hans Niensens Enke i Forlev og den 15. Maj ligeledes i Forlev. „Saadan Trodsighed, skriver Præsten, burde dog behandles ret alvorligt“. Ved den første havde der dog kun været 6 tilstede, ved den anden derimod 46, deraf foruden Folk fra Forlev, Vemmelev, Ormslev, Stude, Hemmeshøj og Vaarby Mark, hvis Navne jeg nu ikke paany skal gengive, 3 fra Slagelse, nemlig Væver Ibsen, Hattemager Lau og Skomagersvend Mads Hansen, 6 fra Venslev, 1 fra Gimlinge og et Par fra Bjergby.

Der blev nu atter holdt stort Forhør i Slagelse ved Antvorskov Birk over Deltagerne. Hans Andersen oplyste i Forhøret, at det var gaaet til som tidligere. Han mente ikke, at Forordningen forbød det, og han troede, at det var bedre, at Folk gik til saadanne Samlinger end til Kroer og Spillehuse. Den 20. Juni blev der paany holdt Forhør i Anledning af Anmeldelse fra konst. Sognefoged Jens Lund om en gudelig Forsamling, der paany var afholdt hos Hans Andersen. Hans Andersen havde forøvrigt selv sagt til Jens Lund, som man ikke syntes at have nogen

særlig stor Respekt for, at der havde været holdt Forsamling hos ham d. 11. og givet ham en Fortegnelse over Deltagerne, ialt 13. Paa Spørgsmaalet, hvorfor Hans Andersen vedblev at tilstede saadanne Forsamlinger i sit Hus, da han dog var bleven advaret derimod, svarede han frimodigt „at han ikke syntes, at han kan nægte Folk at være i hans Hus, imedens de læser og synger Guds Ord, og han kan ej heller afstaa fra i Fremtiden at lade saadanne Forsamlinger afholde hos sig“.

Ved dette Forhørsstævne den 20. Juni for Antvorskov Birk forefaldt der et interessant Mellemspil. Den førnævnte Nordmand Elling Eigilsen havde efter sin Tilbagekomst til Vestsjælland deltaget i en Del gudelige Forsamlinger i Holsteinborg og holdt ogsaa efter Grevinde Holsteins Ønske en Forsamling hos hende den 19. Juni. Dette fortalte hun selv samme Dag Grevskabets Birkedommer, der da maatte oplyse, at der var udgaaet Ordre fra Antvorskov Birk til at anholde ham og føre ham dertil paa Grund af den Forsamling, han havde deltaget i hos Hans Andersen i Forlev den 1. Maj. Han blev da næste Dag ført til Antvorskov, ledsaget af Rasmus Sørensen, og efter et Par Timers Forhør blev han ført i Arrest. „Det havde jeg ikke tænkt,“ sagde Elling, „at Vor Herre agtede mig værdig til at lide Fængsel og Baand for hans Navns Bekendelses Skyld“, og da han kom ud paa Raadstuegangen, hvor de Folk fra Vemmelev stod, der samme Dag var stævnet i Forhør, tillige med Rasmus Sørensen, og gik midt igennem Flokken, sagde han: „Værer trøstige og glade, Brødre i Herren! Han, som er med os, er større end han, der er med dem!“ — Sørensen rejste saa straks til Kor-

sør, hvor Grevinde Holstein var rejst ned for at hilse paa Prinsen og Prinsessen (senere Kristian VIII og Caroline Amalie) ved deres Ankomst til Sjælland, og fortalte hende, hvad der var sket. Hun fortalte det atter til Prinsessen og næste Dag, da hun kom med Prinsessen til Slagelse, blev Nordmanden paa Grevindens Kaution straks løsladt og fulgte hende til Holsteinborg.

Rasmus Sørensen kom om Aftenen fra Korsør til Vemmelev, hvor de, som havde været til Forhør, nu var kommen hjem. De fortalte om Elling, at han først var bleven sat ind til 2 Arrestanter, men da han straks havde begyndt at tale Guds Ord for dem, var han bleven ført hen i et andet Rum til andre Arrestanter, hvor han gjorde ligesaa, og om Aftenen var han kommen i et tredje Rum. — Næste Morgen bad en Del af Fangerne Arrestforvareren, om de maatte komme sammen i et af de største Fængselsrum, og der faa den arresterede Nordmand til at prædike for dem, hvilket dog ikke blev tilladt.

Ved Siden af det tidligere Sagsanlæg mod Skolelærer Rasmus Sørensen, blev der nu i Henhold til Amtets Skrivelse af 21. Juli anlagt Sag mod Gaardmand Hans Niensens Enke, Ane Jensdatter af Forlev, samt Gaardmand Hans Andersen, for at have tilstedet saadanne Forsamlinger i deres Huse, og mod Hans Østed i Vemmelev og Søren Rasmussen, Ormslev, for at have været Forelæsere ved dem, idet de gentagne Gange havde oplæst en Prædiken og holdt en kort Bøn.

De anklagede besvarede Sagsanlægget med under 5. August at indgive en Klage over Præsten og Øvrighedens Fremgangsmaade i det hele til Hs. Majestæt

Kongen. Den var ført i Pennen af Rasmus Sørensen, og herfor blev han senere ved Skelskør Herredsting idømt en Mulkt af 10 Rdlr., foruden 7 i Omkostninger, medens Klagens Indhold ikke kom til Paaendelse ved denne Retssag. I Klagèn hedder det bl. a. „Vi har ellers iudgivet en Klage over vor Præst, Hr. Duus, til hans Provst og Biskop over hans Forhold imod os og over hans forargelige slette Forhold og Embedsovertrædelse og Embedsforsømmelse i mange Stykker; men det lader dog endnu til, at der bare skal holdes med ham i alt, hvad ondt han lyster at gøre, selv naar han truer at gøre ondt mod Folk, og naar han befaler eller formaner vor Sognefoged til at banke eller prygle Folk, som han uden Skyld er vred paa, eller han selv slaar Folk uden Skyld i Næse og Mund, eller ser efter Kæp og Stok til at prygle Folk med“. Man ser, at det er særlig hans ubændige Hidsighed, der drages frem i Klagen.

Ogsaa paa anden Maade søgte man at holde Præsten til at gøre sin Pligt. Han havde, som adskillige rationalistiske Præster, forandret ved Daabspagten og spurgte bl. a. i Stedet for „Forsager du Djævelen“, „Forsager du alle syndige Lyster og onde Tilbøjeligheder“. Da nu nogle forlangte en rigtig Kristen-Daab, spurgte han dem, om de ogsaa var af de Folk, der vilde have Djævelen med ved Daaben. Paa Svaret, at de vilde have Djævelen med til at forsages ved deres Børns Daabspagt, turde han da heller ikke andet end døbe Børnene rigtig efter Ritualet.

Den 12. August var der paany Forhør ved Antvorskov Birk efter Anmeldelse af Jens Lund for en Forsamling hos Hans Østed den 6. August, men imidlertid gik Sagen sin Gang. Der blev vekslet

lange Indlæg, der fylder adskillige tykke Protokoller, og Dommen faldt den 12. Oktober. Rasmus Sørensen blev idømt en Mulkt af 100 Rdlr., Hans Østed 25, Hans Andersen og Hans Niensens Enke hver 15 og Søren Rasmussen 10 Rdlr. Denne Dom blev appelleret til Overretten, hvor Bøderne blev meget betydeligt nedsatte, idet Rasmus Sørensen kun blev idømt 30 Rdlr., Hans Østed 10 og de andre hver 5 Rdlr. til Sorø Amts Fattigkasse. Desuden maatte de betale Omkostningerne, Sørensen med 1¹/₂, de andre med hver 1¹/₆. Ved Underretten var meddelt Pastor Duus Mortifikation paa nogle mod ham fremførte, formentlig fornærmelige Udtalelser; men Overretten fandt ikke, at de kunde tages under Paakendelse under nærværende Sag. Hvorvidt der senere er kommen mere ud deraf ved jeg ikke; jeg antager det ikke; men da Biskop Mynster i 1839 holder Visitats, er der ikke gjort nogen Bemærkning om den „værdige“ Lærer, men blot udtalt et Ønske om, at Gud vil „skænke Ordets Tjener Kraft til at fuldføre sin Tjeneste“.

Med 1837 og Overrettens Dom Aaret efter havde Forfølgelserne mod de gudelige Forsamlinger her i Vestsjælland kulmineret, selv om de først helt standse Landet over ved Kristian VIIIs Tronbestigelse et Par Aar efter. Den milde Dom gav da heller ikke, skulde man synes, Pastor Duus, hvis Navn har fundet sin Plads i Kirkens Aarbøger som en af de værste Forfølgere af de gudelige Forsamlinger, nogen Anledning til at fortsætte. Underligt er det at tænke sig, at det kun er 80 Aar siden sligt fandt Sted, saa Børn af nogle af de Folk, som var Deltagere i eller Hovedmænd ved disse Begivenheder, endnu lever og

færdes iblandt os, ja er tilstede her i Aften, hvor jeg har fortalt derom. Man kan ikke have andet, synes jeg, end dyb Sympathi med dem, der ikke blot blev forfulgt saaledes af deres overordnede, men derved ogsaa blev Genstand for Spot og Drilleri fra Medbeboeres Side — særlig skal Stævningsmændene til Tider have baaret sig ret tølperagtigt ad — ja have Sympathi med dem, ikke blot fra et almindeligt frisindet, men ogsaa fra et kristeligt Standpunkt. Lad der end have blandet sig nogen Trodsighed og i det hele noget menneskeligt ind i deres Optræden, bagved laa dog sikkert hos mange af dem en dyb Betykymring for og et levende Ønske om deres Sjæles Frelse, saaledes som vi altid maa ønske og bede om, at det maa være levende i dem, der vil høre Vorherres Menighed til. Det gør da ogsaa, at jeg har fundet det paa sin Plads at drage det frem ikke blot som en almindelig kirkehistorisk Skildring til Oplysning om Fortids aandelige Kaar, men drage det frem ved et *Menighedsmøde* her i Vemmelev og Hemmes høj og dermed sætte en Streg under, hvad vi synger:

*Guds Ord, det er vort Arvegods,
det skal vort Afkoms være;
Gud giv os i vor Grav den Ros,
vi holdt det højt i Ære;
det er vor Hjælp i Nød,
vor Trøst i Liv og Død;
O, Gud i hvor det gaar,
lad dog, mens Verden staar,
det i vor Æt nedarves.*

GAMMEL FOLKESNAK

FRA HERREGAARD OG LANDSBY.

AF

L. Christensen, Slagelse, forhen Vollerup.

t gammelt Ord siger, at smaa Drengene kan huske længe, og smaa Gryder have ogsaa Øren. Jeg har i mine Drengear haft Lejlighed til at høre megen gammel Folkesnak, eller rettere, gamle Folks Snak, men der er jo megen dum Snak, løs Snak, tom Snak o. s. v. Dog lad nu være, at Snak er kun Snak, saa er der dog altid noget i den, og det, som jeg her nedskriver, er, hvad jeg husker de Gamle fortalte, og som de vistnok selv troede var Sandhed.

I *Gimlinge Sogn* er der ingen Herregaarde, men ved Vollerup og Gimlinge Byers østlige Grænse ligger i Kirkerup Sogn den store Herregaard Gyldenholm, hvis Jorder for en mindre Del hører under Gimlinge Sogn. I vore Dage er der kun lidet Samkvem imellem Herregaardstolk og Landsbyfolk; men saaledes var det ikke i vore Forældres og Bedste-

forældres Tid. Det var førend Landbrugsmaskinernes Tid, da mange af Omegnens overflødige Arbejdere søgte til Herregaarden, hvor der altid var Arbejde og Fortjeneste. I min Barndomstid (i 50erne) syntes vi, det var flot at se i Høsttiden en Række Mejere paa 20—30, ja, ofte flere Mænd paa Rad paa de store flade Marker. Hvor der var saa mange forskellige Mennesker samlede, blev der selvfølgelig fortalt og drøftet meget baade nyt og gammelt.

Gyldenholm er ikke af de rigtig gamle Herregaarde, den blev bygget 1774 af Assessor *Dinesen*, der sammenkøbte Jorderne af den nedlagte Bondeby Gimlingetorp og Lystager, som var nedbrændt 1745 og ikke senere genopbygget, samt den gamle Gaard Rappenborg, som skal have ligget ca. 1000 Alen Nord for Gyldenholm. Han byggede Gaarden — man sagde for en stor Del af Sten og Tømmer fra Antvorskov Slot —, som i de Aar blev nedbrudt. Den bestaar af 3 meget lange Længer, der indeslutter en Plads paa flere Tønder Land. Disse 3 Længer staar endnu saaledes, som de den Gang blev byggede, og Ladelængen er især en ret anseelig Bygning. Han byggede ingen stor Hovedbygning, men 2 mindre Gaarde paa den nordøstlige Side af den store Gaardsplads, hvoraf den ene beboedes af Herremanden selv og den anden af Mejeriforpagteren og iøvrigt var Mejeri. Disse Bygninger blev nedbrudt, da Hofjægermester *Charles de Neergaard* i 1865 opførte den nuværende store og meget solide Hovedbygning.

Der var intet „Taarn“ eller Hundehul, hvad der ellers hørte til paa gamle Herregaarde fra Tiden før Stavnsbaandets Løsning, men en Træhest havde der

været anbragt midt i den store Gaard til Skræk og Advarsel for alle Undergivne. Det var en stor Tort og Vanære for enhver, der blev dømt til at ride den. Herremanden havde Ord for at være en slem Bondeplager, saa at Træhesten blev ikke saa sjælden brugt, efter hvad de Gamle vidste at fortælle.

En Gaardmandssøn fra Vollerup havde saaledes en Gang under Arbejdet paa Hovmarken været op-sætsig imod Forvalteren og blev dømt til at ride Træhesten, men paa hans Faders Forbøn blev han benaadet paa den Betingelse, at han skulde ride en uvorn Hingstplag, som ingen andre endnu havde kunnet ride. At det var et livsfarligt Foretagende tog Herremanden intet Hensyn til. Om en Bondekarl brækkede Halsen, betød intet for ham, naar det bare skete paa en Maade, saa han ikke kunde blive draget til Ansvar. Da Hingsten blev trukket frem, siger Karlen til en hosstaaende gammel Mand, der havde en rigtig solid Egespire-Støttekæp: „Laan mig den“. Saa spænder han Ridegjorden af og kaster den hen, tager med venstre Haand fast i Manken og siger: „Tag alt Hovedtøjet og Milet af med“, svinger sig rask op paa Hingsten, og lige med det samme begynder han af alle Kræfter at prygle løs paa denné, saa Dyret farer af Sted og glemmer alle sine sædvanlige Kunster, og saaledes bliver han ved, indtil Hingsten er fuldstændig udaset og tam. Hvorledes det gik senere med Hingsten, véd jeg ikke, men Karlen blev fri for Træhesten.

Det hed sig ogsaa efter Folkesnakken, at Herremanden havde gaaet i „den sorte Skole“ og kunde, som man sagde, lidt mere end sit Fadervor. Da der en Gang var udbrudt en Ildløs i Gaarden, var denne

lige ved at gaa op i Luer. Assessoren var lige redet ned i Stubskoven, og der gik Ilbud efter ham. Da han nu kom hjem og saa, hvorledes Sagerne stod, red han i stærk Galop tre Gange rundt omkring Gaarden, og dermed standsede Ilden, der ligesom døde hen af sig selv, og Gaarden staar endnu den Dag i Dag.

Da samme Herre senere døde, skulde han begraves paa Kirkerup Kirkegaard, men da de havde sat Kisten paa Vognen for at køre af Sted, var det ganske umuligt for Hestene at trække Vognen af Pletten, den stod paa, de satte fire for, men lige meget hjalp det. Nu var gode Raad dyre. Men saa kom den gamle Jens Havemand til, og han havde hørt, at Dinesen var en Varulv, og de gik altid paa tre Ben. „Tag det fjermer Baghjul af og læg det op i Vognen,“ siger han, „saa gaar det nok“. Og saa gik det ogsaa meget godt, men da de kom ned til Kirkegaarden, saa de, at alle Lydhullerne i Klokketaarnet stod fulde af Smaadjævle, som grinede af dem. Ja, saadan gik det efter Folkesnakken til, at Dinesen kom i Jorden, det vidste alle, men at han, som Jens Havemand sagde, var *en Varulv*, det var der ikke mange, der vidste, og hvad var vel en Varulv for et Uhyre?

Jeg har i mine Drengenaar hørt det som et Skældsord uden at vide, hvad det egentlig betød. Efter Folkesnakken skulde en Varulv blive til paa følgende besynderlige Maade: Naar en Pige kom galt afsted, kunde hun befri sig for alle Smerter og Ubehageligheder, naar hun kunde faa en Horseham, hænge den op over en Bjælke og krybe 3 Gange igennem den i Hemmelighed, og dersom hun saa fødte et Drengbarn, blev det en Varulv, men blev det et Pigebarn,

blev det en Maar (o: en Mare). Et saadant Menne-ske kunde og maatte til Tider vise sig som et Uhyre eller Dyr, der sprang omkring paa 3 Ben og gjorde alle de Ulykker, det kunde overkomme.

Maaren eller Marekatten var ikke slet saa gram, men den øvede dog ogsaa sine Meriter. Man hører jo endnu Tale om Mareridt paa Mennesker og Dyr. Jeg har saaledes i min første Ungdomstid adskillige Gange set, naar vi kom ud i Stalden om Mørge-nen, at en Hest kunde staa og hænge med Hovedet, som den var forjaget, og naar den saa blev striglet, opdagede man, at der var en Lok i Manken, der var snoet og flettet saa kunstfærdig sammen, at det var ganske umuligt at rede den ud. Vi kaldte det en „Maarlok“, og saa vidste vi, at „Maaren“ havde redet den om Natten.

Der var nogle, der kunde tæmme, eller, som de ogsaa kaldte det, „dølge“ Dyr, f. Eks. en Hund, saaledes at den ikke turde røre sig, om den var nok saa bister. I mine Drengenaar havde min Fader en stor og meget gal Hund, som stod bunden i Gaar-den. En Gang kom en Slægtning, som ellers boede langt borte, i Besøg, Hunden rykker i Lænken og skaber sig ganske forfærdelig. „Ja, det er en gal Herre,“ siger min Fader, „han var ikke god at mødes med, dersom han slap løs“.

„Den Hund,“ siger den fremmede Mand, „han gør vist ingen Fortræd“, og saa gaar han hen og ser vist paa den, og samtidig rækker han den ene Haand lidt op, og Hunden stikker straks Halen imellem Benene og kryber saa langt ind i Huset, den kan komme, og denne fremmede Mand gik hen og trak den ud ved Lænken, klappede og kærtgnede

den, som om de var gamle Venner. Saadan sagde man, at de ogsaa kunde tæmme større Dyr, men det har jeg kun hørt omtale.

Efter Folkesnakken var der ogsaa nogle, der forstod sig paa *Øjenforblindelse*. En Mand i Byen havde en stor Egekævle liggende udenfor sin Gadeport. Her havde Byens Karle og Drengene deres Samlingsplads om Søndagen og efter Fyraftenstid. Saa skete det en Søndag Eftermiddag, som de sad der paa Kævlen og morede sig med allehaande Passiar, at der kom en fremmed Mand og sagde til dem: „Sikken en raadden Kævle, I dér sidder paa; der er jo et Hul saa stort, at man kan krybe igennem det“. Det vilde Karlene da nok se. „Vil I saa gaa lidt til Side, saa skal jeg vise Jer det“. Og saa krøb han rask ind ad den ene Ende og ud ad den anden, og det gjorde han mange Gange, og Karlene stod og grinede, saa de var ved at gaa bagover. I det samme kom Bødker-Margrethe gaaende med sin Malkespand paa Hovedet; hun spørger dem, hvad de staar og griner saa forførdelig af.

„Du kan vel se, han kryber igennem Kævlen“, siger de.

„Jovist,“ siger hun, „han kryber paa alle fire langs hen over den, fra den ene Ende til den anden“.

Men det skulde hun ikke have sagt, for da hun gik henad Gaden hjemad, gik hun og fangede Klæderne højt op om Livet, hun syntes, hun gik i Vand op over Knæene, og Karlene morede sig kostelig over hende saavel som over den fremmede Mand.

Megen Folkesnak af den Slags hørtes i den Tid. Der var mere Interesse for det eventyrlige og overnaturlige end for det daglige Arbejde, særlig paa

Hovmarken, hvor det gik under Ladefogedens Overledelse. *Hekse-, Trolde- og Spøgelsehistorier* var ogsaa meget almindelige; men disse hørte mest til Vinteraftenernes Tidsfordriv, og sent paa Aftenen, inden Folk gik hver til sit, blev Historierne undertiden meget haarrejsende, saa man kunde se Spøgelser alle Vegne. Jeg har tidt hørt de Gamle fortælle, hvorledes Troidene eller Underjordstøj, som de ogsaa kaldte det, drev deres Spil, den Gang de var unge. Naar Karlene sent paa Aftenen kom hjem i Vintertiden, hørte de tydelig, at nogen arbejdede paa Loen, de tærskede med Plejl og rensede med Haandsold, som den Gang brugtes. Om Morgen, naar de kom paa Loen, var alt i den bedste Orden, maa-ske Kornbunken var lidt mindre, men det maatte man aldrig tale om; for man vidste, at det nok skulde komme tilbage i rigeligt Maal, naar man bare lod, som man ikke mærkede noget.

Da Konen i Gaarden en Gang havde brygget Juleøl og lagt Tønder og Fjerdinger ind i Ølkamret, som var ude bagved Bryggerset, kom hun nogle Dage senere ind for at se til det, og lagde da Mærke til, at alle Tønderne var tomme; men det var en erfaren og fornuftig Kone, hun forholdt sig ganske rolig i den Sag. Hun erindrede, at den Dag hun havde brygget Øllet og sent paa Aftenen gik ude i Bryggerset og eftersaa, om det gærede rigtig, kom et gammelt Ansigt frem i den lille Lem ude bag i Bryggerset (en saadan fandtes i ethvert Bryggers til at lukke Dampen ud af) og bad om en Taar at drikke, hun tog da en „Øseto“ fuld af Øl og gav ham, men denne gik i ham tilligemed Øllet, og han sagde: „Tak det var en stor Humleknop“. Dette grundede hun

noget over, men da Julen kom havde hun rigeligt med Godtøl i sit Kammer (Kælder til at opbevare det i havde man ikke i de Tider).

Der var to smaa Høje ude paa Marken i nogen Afstand fra hverandre. Imellem disse var der altid en godt tiltraadt Fodsti. Naar der blev pløjet og harvet derimellem, saa den blev udslettet, og man saa kom der Dagen efter, var der allerede en banet Sti igen, saa der maa have været stærk Færdsel derimellem. Det var selvfølgelig Troldfolkene, der besøgte hinanden om Natten, det var der ingen der tvivlede paa eller sagde noget imod. Men de Gamle fortalte ogsaa, at andre Gamle havde fortalt dem, at de ved Nattetid var kommen forbi og havde set Bakkerne oprejst paa 3 gloende Støtter, og inde i dem var der stærkt oplyst og baade Musik og Dans, men det regnede de kun for løs og upaalidelig Snak.

Ude paa den nordvestlige Del af Vollerup Bymark var der en Stendysse, som i de allersidste Aar er ryddet. I Nærheden af denne laa altid om Natten en sort Ko, og dersom nogen færdedes der efter Mørkets Frembrud saa nær ved den, at de fik Koen at se, maatte de absolut blive vildfarende. Den sidste jeg har hørt fortælle derom var en gammel Mand, der boede i Arnehavehuset i Vollerup Mose. En Aften i Efteraarstiden, da han lidt sent kom fra Arbejde, laa Koen der, og han kunde ikke slippe forbi den, men vedblev længe at gaa rundt om den, og da han endelig havde gaaet saalænge, at han var dødtræt, lagde han sig til at sove, men om Morgenens, da han vaagnede, laa han paa Aabrinken ovre ved Skovs-
gaards Mølle, ca. 3 Fjerdingsvej borte.

At Folk efterat de var døde og begravede gik

igen, var efter Folkesnakken ganske almindeligt — lidt mere eller mindre selvfølgelig. Men en gammel Mand paa Vollerup Mark var særlig virksom i den Retning. Uagtet Kirken og Kirkegaarden laa over ¹/₄ Mil borte, gik han dog hjem omtrent hver eneste Nat og øvede sine Streger til stor Skræk for Enken og Datteren. Han drev det endog saavidt, at han slap Kreaturerne løse i Stalden, kastede Stængetræerne fra Laden ud i Gaarden og meget andet. Der var langt til Skolen, som laa i Gimlinge, og Børnene gik altid tidlig hjemmefra, om Vinteren undertiden førend det var bleven lyst. Nu skete det engang en tidlig Morgen, at de mødte ham paa Vejen; de kendte ham saa godt, han var formodentlig kommet for sent paa Gled den Nat.

Den følgende Sommer lod Enken lægge nyt Straa-tag paa Huset over Loen, og da det gamle blev taget af, fandt de en Lærredspung, hvori der var 3 Rigsdaler og nogle Smaapenge, som var gemt imellem Taget og Lægterne over Lolemmen, men efter den Tid var Spøgeriet forsvunden.

Hekseri var meget omtalt i Folkesnakken og det øvedes paa mange forskellige Maader. De kloge Koner kurerede for alle Slags Sygdomme, andre kunde „slemse“ baade Folk og Fæ, saa de ikke kunde trives, nogle kunde hekse sig Rigdom til. Naar nogen ved særdeles Flid og Dygtighed eller Gerrighed var bleven rig, var Folkesnakken der straks, at han maatte kunne hekse lidt til eget Brug. Om en Mand i Byen, der ved klog Handel og meget stor Sparsommelighed, for ikke at sige Gerrighed, var bleven meget rig, sagde man, at han var i Besiddelse af noget de kaldte en *Dragedukke*, det skulde være en lille Fugl, der flagrede i en Æske, og lige saa tidt han vilde lukke Æsken

op, kunde han udtage en Sølv mønt af den. Saadanne mystiske Ting kunde kun øves af dem, der var i direkte Samfund med selve den Onde, og af dem fandtes der efter Folkesnakken nogle hist og her.

Der er skrevet en Del om de *kloge Mænd og Koner*, men der var et Par paa min Hjemegn, som saavidt jeg ved bortdøde upaaagtede i mine Drengesaar, endskønt de i nogle Aar var meget søgte.

I Nabobyen Sørbymagle boede først i 1850erne en klog Kone, som de kaldte den fyenske Marie. Hun var vidt bekendt for sin Dygtighed til at kurere, og i mange Tilfælde var hun særdeles heldig. Hun blev flere Gange anklaget for Øvrigheden og straffet, men destomere Tillid lod det til, at Folk fik til hendes Raad. Da hun døde midt i 50erne, begyndte en Husmandskone paa Vollerup Mark at kurere paa samme Maade. Folk sagde, at hun havde lært hos den fyenske Marie og arvet Cyprianus efter hende. Det skulde være en tyk og meget gammel Bog, som var trykt med røde Bogstaver, og hvori man kunde læse sig Kundskab til om alle mulige overnaturlige Ting. Den var altid godt gemt, for dersom nogen Uvedkommende prøvede paa at læse i den, skulde han være meget forsigtig og ikke læse længere ind i den, end han kunde læse tilbage igen, for ellers risikerede han, at han læste den Onde frem for sig. Da hun boede lige ved mine Forældres Mark, saa jeg daglig, hvorledes Folk strømmede til Huset fra baade nær og fjern, maaske mest de sidste; der var en Søgning som til en berømt Læge i Nutiden. Hun kurerede mest ved at læse over den Syge af Cyprianus, binde kulørte Bånd om de daarlige Steder, og mange andre naragtige Kunster, men Folk troede paa

hendes Raad, og Kvinderne især ansaa hende for ufejlbarlig. Hun gav sig ikke meget af med at kurere paa Kreaturer, men dersom nogen ikke kunde faa Fløden til at blive til Smør under Kærningen, hvilket ikke var saa sjældent i den Tid, især om Vinteren, saa var hun altid til Tjeneste med sine Raad, der ofte var meget besynderlige, f. Eks. lægge en Saks i Spanden, naar de malkede en Torsdag Aften, eller malke „overeks“, (det var, naar de malkede en Forpatte og en Bagpatte samtidig), og mange andre saadanne Naragtigheder. En Gang havde en Kone hentet hende i den Anledning, uden at Manden vidste det. Hemmelighed var jo altid bedst i saadanne Sager. Hun kom saa ud i Stalden og læste over Koen og strøg den henad Ryggen, idet hun sagde: „Gør det ikke godt, saa gør det da heller ikke ondt“. Manden, som imidlertid ubemærket var kommen til og hørte dette, blev saa hidsig og vred, at han pryglede hende og kastede hende ud af Stalddøren og langt hen paa Møddingen, idet han sagde: „Gør det ikke ondt, saa gør det da heller ikke godt“.

Hun fik efterhaanden en indbringende Forretning, og Hjemmet, som før var fattigt, blev ret velhavende, men det varede kun 5 a 6 Aar, før hun døde efter et kort, men meget strengt Sygeleje. Folk sagde, hun kunde ikke dø, førend en anden havde overtaget hendes Cyprianus og andre videnskabelige Sager. Hvem der arvede dem blev aldrig almindelig bekendt, om Forretningen blev fortsat andetsteds vides ikke. Nu er der næppe nogen, der ved, at der der paa Egnen har levet en saadan Berømthed. Men skønt det i vore Dage ikke er saa almindeligt, som den Gang, at søge kloge Koners Raad, er der dog ikke saa faa

Mennesker endnu, som har Tiltro til dem, og der findes vel ogsaa adskillige af dem endnu her i Landet.

I vore Forældres Tid var der megen Folkesnak om al den Overtro, der havde været iblandt Folk i deres Forældres Tid. Men endskønt de talte om det, som noget der havde været før, saa var der alligevel ikke saa lidt, der endnu hængte ved, for selv om de i Virkeligheden ikke troede synderlig paa det, saa var de alligevel saa indlevet i det, at de brugte meget af det uden at tænke over det. Saaledes naar Tærskemanden skulde lægge en Kornbunke i Loen, skrev han altid et Kors paa Gulvet først, og ligeledes naar han om Aftenen havde fejlet Bunken sammen i Krogen skrev han med Kisteskaftet et Kors i den. Naar Sæden, som laa paa Loftet, blev kastet, strøg de altid et Kors oven i den, de sagde aldrig, hvorfor de gjorde det, men det skulde vel nok være for at beskytte mod Hekse og Troldtøj. Dersom de lagde en Saasæk fra sig paa Marken, lagde de altid en Jordklump oven paa den. Skulde de ud at køre og først smøre Vognen, var det en ufravigelig Regel at begynde med det fjermer Forhjul og gaa ret om, ellers væltede de inden de kom hjem igen. Enhver Splitte i Vognen eller Spænde i Seletøjet skulde absolut være ved nærmer, d. e. venstre Side. Dersom de pløjede med et Føløg efter Solens Nedgang, kastede hun Føllet om Natten. Sprang man op at ride fra den højre Side, gik det lige saa galt. Havde man brugt en Le, skulde man stryge den, førend man lagde den fra sig, og ligeledes før man begyndte igen, ellers gik Skæret fra den, osv. Der var saaledes mange Ting, som vore Forældre og Bedsteforældre havde at iagttage, som man nu er fri for. Det var vel nok den sidste

Rest af gammel Overtro paa Hekse og Troldtøj, som ikke var uddød.

Efter Folkesakken var der nogle, som i mørke Nætter saa *Lys brænde* adskillige Steder ude paa Markerne, og saa vidste de bestemt, at der laa en Skat begravet. Men det kedelige var, at naar de nærmede sig Lyset for at mærke Pletten, saa flyttede det sig altid fra Sted til Sted, saa ingen med Bestemthed kunde paavise, hvor Skatten laa. At der i Ufredstid her i Landet er nedgravet Penge og Sølvstøj for at skjule det for Fjenden er sikkert nok, og naar vedkommende saa var saa uheldig ikke at faa aabenbaret Stedet, førend han døde, saa hed det sig, at han kunde ikke finde Fred i Graven, men gik med Lys omkring i Nærheden. Men hvorledes det nu er, saa er det da bevisligt, at der ganske tilfældig er funden saadanne nedgravede Skatte, uden at der har været noget overnaturligt med i Spillet.

Folkesakken siger ogsaa, at om 100 Aar er alting glemt, men dette passer dog ikke altid. For 100 Aar siden laa der omtrent midtvejs imellem Gimlinge og Vemmeløse Byer en Udflyttergaard. Der tjente da en ung Karl, Niels Hjeronomus, som, da han var over 60 Aar gammel, fortalte mig, at en Foraarsmorgen, da han gik lige uden for Gaarden og pløjede med 4 Heste for en Hjulplov, kom Konen ud og tog fat, for at pløje et Par Omgange, mens han gik ind og spiste Davre. Da han kom ud igen, stod Konen og masede med Ploven og kunde ikke faa den hverken frem eller tilbage, Plovskæret havde faaet fat i en Jernhank, som ikke lod sig rokke af Stedet. Ved nøjere Undersøgelse og Udgravning fandt de saa, at det var en stor Jerngryde, som var fuld af gamle

Sølvpenge. Efter den Tid var der Rigdom paa Gaarden, der iøvrigt var velhavende i Forvejen.

Vi, som nu er gamle, har i vor Ungdom hørt meget af vore Forældre og Bedsteforældre af saadan gammel Folkesnak, men da man forstod, at de egentlig slet ikke selv tog det alvorligt, saa regnede man det kun for tom Snak, som ingen mere troede paa eller fandt var værd at bringe videre til Efterkommerne, og derfor er den ogsaa saa godt som helt uddød og fremmed for den nuværende yngre Slægt — og derved er der vist intet tabt.

ET DRAMA I RINGSTED I LANDEVEJSTRAFIKENS TID.

Af J. V. CHRISTENSEN.

I mine Drengaar hørte jeg undertiden en Historie om *Stærke Christen Jørgen*. Han var da forlængst død, hans Slægt forsvundet fra Egnen, men hans Saga levede. Hans Navn var knyttet til forskellige Optrin af den Slags, der kunde sætte Sindene i Landsbyen i varig Bevægelse for et Par Menneskealdere siden.

Men Skildringen, naar den genfortaltes i mine Drengaar, grupperede sig uvægerligt til Slut om den Tildragelse, da han paa Ringsted Torv en Markedsdag blev indviklet i Slagsmaal. Han blev slaet til Jorden af sine unævnte Modstandere og laa som bevidstløs paa Stenbroen. Men uventet kom han til Hægterne igen, greb et Agebrædt og kløvede Hovedet paa en af sine Modstandere, „saa Hovedets to Dele dinglede til hver sin Side“. Dette var Historiens Kulmination, og dermed sluttede den. Dens Højdepunkt ejede de Egenskaber, der giver en Kriminalroman den rette Karakter: *Blodsudgydelsen*.

Undertiden forsøgte jeg at faa den blodige Hæn-

delse tidsfæstet, men det mislykkedes hver Gang. Saa sidder jeg en Dag paa det kgl. Bibliothek, beskæftiget med den ejendommelige Episode i sjællandsk Pressehistorie, hvor den 18-aarige Student Goldschmidt, den senere berømte Digter, optræder som Redaktør af „Næstved Ugeblad“. Og under Gennemgangen af dette Blads Spalter falder mit Blik paa følgende Notits:

„For kort Tid siden blev i Nærheden af Ringsted begaaet et Drab. En Fragtmand, Søn af Smedemester Schrøder, Korsør, havde paataget sig at køre et Par Damer til Ringsted, men i hans Fraværelse havde de siden gjort Aftale med en Fragtmand, der hørte hjemme i Flakkebjerg. Han kørte derfor hurtig i Forvejen til Ringsted og hentede sin Broder, hvorefter de vendte tilbage ad Vejen, hvor de overfaldt Fragtmanden fra Flakkebjerg; denne greb et Agebrædt for dermed at forsvare sig og bibragte dermed Fragtmand Schrøder et Slag i Hovedet, saa han døde et Par Timer efter. Han er bekendt som en stor Slagsbroder.“

Her havde jeg jo utvivlsomt min gamle „stærke Christen Jørgen“. Og Begivenheden maatte henføres til et langt tidligere Tidspunkt end almindelig antaget. Forsøg paa at tidsbestemme havde ført til, at man regnede med, at den var hændt i 50'erne. Nu viste det sig, at den var hændt i Efteraaret 1839.

Af den Goldschmidtske Notits mente jeg at kunne slutte, at den mundtlige Overlevering havde taget fejl. Drabet var ikke begaaet i Ringsted, men udenfor Ringsted, og da den Mand, der senere blev Ofret, kørte mod Ringsted maatte Aastedet altsaa søges Øst for Byen ad Landevejen, det vil sige i Landjuris-

diktionen. Jeg gaar i Lag med Ringsted Herreds Politiprotokol for det angivne Aar; men den indeholder intet om Begivenheden. Jeg tænker mig allerede at maatte længere bort, ind i Nabo-Jurisdiktionen, for at finde Slagsmaals-Stedet, da heldigvis en Domsprotokol for baade Ringsted Købstads- og Herreds-Jurisdiktion leder mig paa det rette Spor, og gennem Ringsted Købstads Politiprotokol afsløres nu for mig hele den Begivenhed, som spøgede uklart i de gamles Fortællinger — ja egentlig ikke saa uklart endda. Det viser sig nemlig, at den mundtlige Overlevering i visse Maader er nok saa rigtig som den samtidige Bladnotits.

* * *

Ud af den gamle, omhyggeligt førte Forhørsprotokols tætbeskrevne Sider tegner sig Linierne i et Drama, der hverken udspringer af Spiritus eller Kvinder, men af et — Næringssspørgsmaal!

I Slutningen af September 1839 er de sjællandske Landsoldater indkaldt til Efteraarsmanøvre. Og ikke alene de bestaltede Vognmandslaug i Købstæderne, men ogsaa mange Privatfolk er optaget af at køre for indkaldte Soldater til Hovedstaden. Smedesvend Anton Schrøder, Søn af Smedemester S., kører fra Korsør, til hvis Vognmandslaug Faderen hører. Fra andre Egne af Vestsjælland kører Husmand Christen Jørgensen, Sørbymagle, Bolsmand Christen Jensen, Flakkebjerg, og Husmand Hans Jensen, Gyldenholms Hovmark.

I Løbet af Dagen den 20de. September er de alle færdige i København og begiver sig paa Hjemvejen.

Til Gæstgivergaarden, hvor de har staldet ind, kommer to Kvinder, Søstre, nemlig Skomager Jørgensens Kone, Ane, fra Lille Strandstræde, og Gæstgiver Isaksens Kone, Maren, fra Nyhavn. De er begge fra Sørbymagle og har faaet Lyst til, nu da der er Befordring lige til Byen, at se deres Fødeby, som de ikke har gæstet i mange Aar. Anton Schrøder synes meget misfornøjet med, at Husmanden fra Sørbymagle faar to Passagerer, medens han, der hører til dem, der har *Ret* til at befordre Passagerer, ingen faar.

De tre Vestsjællændere synes at have slaaet Følge fra København, og der hænder intet, før de kommer mellem Roskilde og Ringsted. Omtrent ved Glim Bom indhentes Chr. Jørgensens Befordring af en anden, hvis Kusk, som det synes med velberaad Hu, søger at køre Chr. Jørgensen i Grøften ved at svinge sin Vogn lige ind paa Chr. Jørgensens.

Anton Schrøder springer af Vognen og griber Christens Heste ved Tømmerne, idet han raaber:

„Jeg skal lære din Tyveknægt, hvad det betyder at tage Passagerer og dermed skille Vognmændene fra deres Fortjeneste“.

Christen siger, at han har Lov til at køre for hvem han vil, naar det ikke er for Betaling.

Men Anton Schrøder genmæler: „Jeg skal nok hitte Dig, naar Du kommer til Ringsted!“

Christen truer nu med at slaa fra sig, og Anton Schrøder sætter sine Heste i Galop ud ad Kongevejen. Christen og hans to Passagerer samt de to Smaakørere tager ind i Ousted Kro, hvor de drikker Kaffe og drøfter Sammenstødet paa Landevejen. Hans Jensen er mest tilbøjelig til at dreje af ved

Benløse Runding for over Gyrstinge at køre til Sorø for at undgaa Ringsted; men Christen har været ude, hvor det gik haardt til før; han sætter sig roligt til Sæde paa Agebrædtet og lunter ad Ringsted til.

* * *

Anton Schrøders Broder, Snedkermester Nicolaj Schrøder, er en agtet Borger i Ringsteds Nørregade. Anton tager ved Ankomsten til Ringsted ind til Broderen, spiser til Aften sammen med ham og hans Kone, og det anføres udtrykkelig i Forhørsakterne, at de kun har faaet hver halvanden Snaps. Efter at de har spist, gaar de en Tur i Byen, bl. a. hen paa Gæstgivergaarden, hvor de snakker med forskellige af Byens Folk, uden at der oplyses noget om, at de har drukket Spiritus.

Anton har ved Aftensbordet fortalt, at han paa Turen har været i Klammeri med en Bonde i Nærheden af Glim; Bonden vilde køre omkap med ham; da den paagældende havde to Passagerer med, hvad han ikke havde Ret til, vilde Anton nu foranledige ham anholdt. Madam Schrøder er urolig ved Udsigterne til, hvad der nu kan ske. Hun giver sit lille Barn til en Pige, faar de to Brødre ind og trakterer dem med Kaffe, som det synes for at holde dem ved Hjemmet.

Det er imidlertid blevet mørk Aften. Vægteren har alt raabt elleve, da man hører en Vogn rumle over Nørregades toppede Stenbro. Og Dramaet udvikler sig nu med stor Hast.

De to Brødre Schrøder springer ud paa Gaden og standser Christen Jørgensens Køretøj. Christen driver

paa Hestene, og det lykkes ham at komme forbi Schrøders Hus frem mod Apotheket, men omtrent ud for Oberstløjtnant Krebs' Gaard drejes Køretøjet ind mod Muren, og der opstaar nu stor Tummel.

Skomagermester Peder Jørgensen, der lige er slumret ind, vækkes ved Tummelen paa Gaden og farer ud. Skomagervend Carl Michaelsen, der endnu arbejdede paa Værkstedet, kommer ligeledes paa Gaden. Der høres høje Skrig, og fra Porte og Døre iler Folk til.

Christen Jørgensen har anvendt sin Pisk, men en af Brødrene Schrøder river Pisken fra ham, brækker den over, prygler Christen med Stumperne af den og trækker ham sluttelig ned paa Stenbroen. Rasende af Smerte fra det Stød, han har faaet i Faldet mod Gadens Sten, griber Christen Agebrædtet, og medens Maren og Ane skrigende bliver siddende bag i Vognen, hugger Christen med Agebrædtet den ene af sine Modstandere i Hovedet. Den angrebne styrter med et højt Skrig om i Rendestenen, hvor han bliver liggende ubevægelig.

Christen forsøger under det Røre, der opstaar omkring den saarede, at slippe afsted; men nu er Vægterne Christen Pedersen og Christian Jørgensen kommet til, og Christen Jørgensen erklæres for anholdt.

Trods det forholdsviis sene Tidspunkt er der kommet mange Mennesker til. Saa heldigt træffer det sig, at Distriktskirurg, Krigsraad Krebs netop ved Ellevetiden har gaaet sig en Tur ud ad Nørregade. Da Krigsraaden kommer udfor Apotheket, hører han Støj og forvirrede Raab længere fremme i Gaden. Han ser en Person ligge tværs over Rendestenen og gør sig straks rede til at træde i Funktion som Læge. Snedker Schrøders Kone, som havde gjort sit for om

umuligt at afværge Katastrofen, faar Ordre til at istandgøre et Aareladningsbind, og der foretages straks Aareladning. Krigsraaden konstaterer to Saar over Panden henimod højre Tinding. Han bliver hos den saarede til Kl. 1³ 4.

Imidlertid er Retten blevet sat paa Politimesterens Bopæl. Justitsraad Harhoff selv er bortrejst og Retten beklædes derfor af Fuldmægtigen, exam. jur. Jensen. Baade Christen Jørgensen og Nicolaj Schrøder føres i Politiretten. Paa Vejen derhen taler de to Kamphaner, der nu begge er afsvalede, om at faa Sagen forliget. Men den tager snart en alvorligere Vending. Kl. 3¹ 2, mens Forhøret paagaar, kommer der nemlig Meddelelse om, at Anton Schrøder ligger paa sit yderste. Distriktskirurgen er atter blevet tilkaldt, men før han naar derhen, er Patienten afgaaet ved Døden.

Dermed maa al Tale om at forlige Sagen høre op. Christen Jørgensen erklæres for anholdt og indsættes i Arresten.

Dagen efter bliver den dræbte Anton Schrøder obduceret af Landfysikus Høegh-Guldberg, Næstved, prakt. Læge V. Hahn og Krigsraad Krebs. Der konstateres flere Saar i Hovedet, ligesom det fastslaas, at Hjerneskallen er brudt, saaledes at Sømmen, der skiller Pandebenet fra Issebenet, er løsnet lige til Tindingebenet.

Der foretoges nu en vidtløftig Vidneafhøring, bl. a. for at faa fastslaaet Aarsagerne til det ulykkelige Sammenstød, og hvem der maatte siges at have Hovedansvaret for dette. Det menes, at Christen Jørgensens og Anton Schrøders Uvenskab kan skrive sig fra, at Christen har lokket Passagererne fra Anton.

Men Christen hævder, at de to Borgerkoner er kommet til ham i Gæstgivergaarden i Larsbjørnstræde, hvor han holdt, og at han intet aner om, at de to Borgerkoner oprindeligt skulde have tænkt at køre med Schrøder. Et og andet tyder paa, at Schrøder har været et noget voldsomt Gemyt; men hans tidligere Mester, Smed Jens Mortensen i Ringsted, erklærer, at han aldrig har haft noget paa ham at klage.

Chr. Jørgensens Livsløb er derimod ikke helt rent i Kanten. Han er 38 Aar gl., har tjent eller boet forskellige Steder paa Slagelseegnen, saaledes i Jernbjerg, Slagelse, Vollerup, paa Rosted Mark og nu i Sørbymagle under Gyldenholm. Han har som Soldat gjort Tjeneste i Kronens Regiments Jægerkompagni. Af hans tidligere Livsløb noteres, at han en Gang, mens han tjente paa Catrineholm, da Forpagteren vilde revse ham, tog Kæppen fra denne. Mens han boede i Vollerup, havde han haft en Strid med en Mand, der hed Ole Andersen, hvem han havde givet en Ørefigen med det Resultat, at Christen maatte betale baade Erstatning og Procesomkostninger.

Sagen fra Ringsted Nørregade kom Christen, trods dens triste Afslutning, forholdsvis godt fra. Det konstateredes gennem Undersøgelsen, at der ikke forelaa nogen Hævnaakt, men et Nødværge. Christen var blevet overfaldet, da han kørte sit lovlige Ærinde ad den eneste Vej, man kan komme gennem Ringsted; men han havde overtraadt Grænsen for sin Nødværgeret, og „under Hensyn til samtlige det oplyste“ idømmes han derfor 4 Gange 5 Dages Vand og Brød. Nicolaj Schrøder har ved sin Adfærd været med i Overfaldet paa „en til en vis Grad sagesløs Mand“ og idømmes derfor 3 Gange 5 Dages Vand

og Brød. I Sagsomkostninger maatte Christen betale 5 Rdl. 48 Sk. Sølv, Schrøder 4 Rdl. 40 Sk. Sølv. Endvidere dømtes Christen til at betale 15 Rdl. 1 Mk. 12 Sk. Sølv, som Omkostningerne ved Obduktionen udgjorde — en stor Sum for en Indsidder, der sad i et jordløst Hus med Kone og seks Børn, af hvilke det ældste kun var 7 Aar.

* * *

Saaledes tegner sig da den blodige Begivenhed, der udspillede sig for snart 80 Aar siden. At den har gjort et dybt Indtryk i en vid Omkreds, fremgaar alene deraf, at den stadig har levet i den mundtlige Overlevering, længe efter at Hovedpersonerne i Dramaet er døde.

Og det kuriøse er der ved Sagen, at hvad dennes Realitet angaar, har den levet korrekttere i Overleveringen, end den er blevet fremstillet i den samtidige Bladnotits.

Hele Undersøgelsen giver et baade levende og sørgeligt Tidsbillede:

Mennesker, der er blevet onde paa hinanden, fordi de mente at gaa hinanden i Næringen. Et rørende lille Træk i Romanen frembyder den ængstelige Borgerkone, som frygter Følgerne af de vrede Slægtninges Planer mod Husmanden, der har kapret Passagererne, medens den lovlige Vognmand maatte køre med tom Vogn.

Alt i alt er det da et ved sin voldsomme Afslutning ejendommeligt Udsnit af Livet paa Landevejene i den gamle Tid — før Jærnbanen tog Passagerbefordringen.

Bondestuen i Sorø Amtsmusæum.

FRA AMTSMUSÆET I SORØ AMT.

Da der denne Gang netop er et Par Sider tilovers i Historisk Samfunds nye Hefte, kunde det maaske være passende at anvende disse til en kortfattet Omtale af vort Amtsmusæum, der ved Begivenhedernes Magt har faaet sin Plads i Sorø, men arbejder paa at samle det hele Amt om sig.

Det var i Efteraaret 1915, at Tanken først paany blev udkastet om at søge dannet et historisk Musæum for Sorø Amt, og Arbejdet dermed lykkedes

saa godt, at dette allerede 25. Juni 1916 kunde aabnes. Dertil bidrog dels den Hjælp, man fik fra forskellige Sider i Form af Pengebidrag og Løfter om saadanne, dels den Omstændighed, at det viste sig muligt at købe en Privatsamling, saa man allerede paa Aabningsdagen kunde opvise et typisk Bondestueinteriør fra Sorø Amt. Dette maa foreløbig siges at være det betydningsfuldeste i Musæet, men forøvrigt skal det med Tak erkendes, at der stadig fra alle Egne af Amtet ydes Gaver af forskellig Art, saa det allerede har været nødvendigt at udvide Musæet og inddrage 4 nye Rum til de 4, som man straks havde lagt Beslag paa. Uden her at kunne nævne enkeltvis hver Genstand, som Musæet har modtaget i de nu forløbne 2—3 Aar, det har bestaaet, skal der peges paa, at det fra første Færd af blev bestemt, at det skulde indeholde dels en lokalhistorisk Afdeling til Belysning af Kulturforholdene her i Sorø Amt til de forskellige Tider, dels en personhistorisk Afdeling, der skulde rumme Genstande, som har tilhørt landskendte Folk, der enten ved Fødsel eller Livsgerning har været knyttet til Sorø Amt. Til den første Afdeling har vi modtaget en righoldig Samling af Oldsager, alle fundne i vort Amt, skænket af Grd. *Chr. Jespersen*, Tranderup, en anden Samling Oldsager, skænket af afdøde Husflidslærer *Niels Hansen*, Fuglebjerger, der tillige overdrog Musæet en Række gamle Haandværkerredskaber, endvidere interessante Sager af forskellig Art (bl. a. gml. Glas, Kopper m. m.) overladt Musæet af Grd. *Ingvor Ingvorsen*, Ulstrup, medens Ringsted Haandværker- og Industriforening har deponeret en Mængde Genstande, der var tilbage fra den i 1903 afholdte Antikvitetsudstilling i

Ringsted (blandt hvilke skal nævnes en Kværn fra 1684 og en smuk Række Tintallerkener), og *Nationalmuseets 2. Afdeling* har skænket Musæet en Række ypperlige Fotografier af historisk interessante Bygninger og Bygningsdele i Amtet.

Som de betydningsfuldste Genstande til den anden Afdeling (den personhistoriske) bør nævnes en Del Sager af forskellig Art, som har tilhørt Ingemann og hans Hustru, overladt os paa Foranledning af Redaktør *Martin*, Sorø, Christian Bredahls Guldur, som Sagfører *Ehlers*, Sorø, overgav Musæet, og sidst, men ikke mindst, Vermehrens herlige Blyantstegning af Bredahl (Originalen), som fhv. Møller *Chr. Jensen*, Borød, har skænket Musæet. Adskilligt mere kunde der være Grund til at nævne, men vi maa denne Gang nøjes med det her omtalte.

Vi haaber ad Aare paa dette Sted at kunne vende tilbage til Amtsmusæet og fremdrage enkelte Genstande eller Rækker af Sager, som nu findes opbevaret i dette, men vil gerne slutte denne Omtale med at lægge alle Amtets Beboere deres Amtsmuseums Sag paa Sinde og opfordre dem til at støtte Sagen ved at indmelde sig i Musæumsforeningen, hvor det aarlige Bidrag er 2 Kr., og ved at tilstille Musæet Ting, som kan være af Betydning og Interesse for dette. Af saadanne kunde der maaske være særlig Grund til at nævne Klædningsstykker fra gamle Dage, idet vi ønsker at øge, hvad vi alt har, og saa vidt muligt skabe en fuldstændig Samling af de Nationaldragter, der i tidligere Tid bares i de enkelte Dele af vort Amt.

la C.